

АПСНЫ А҆КАЗАРА

1/ 2025

ИСКУССТВО АБХАЗИИ ART
OF ABKHAZIA KUNST DER

ABCHAZIEN فن أبخازيا

ABHAZYA SANATI

АПСНЫ А҆КАЗАРА

ИСКУССТВО

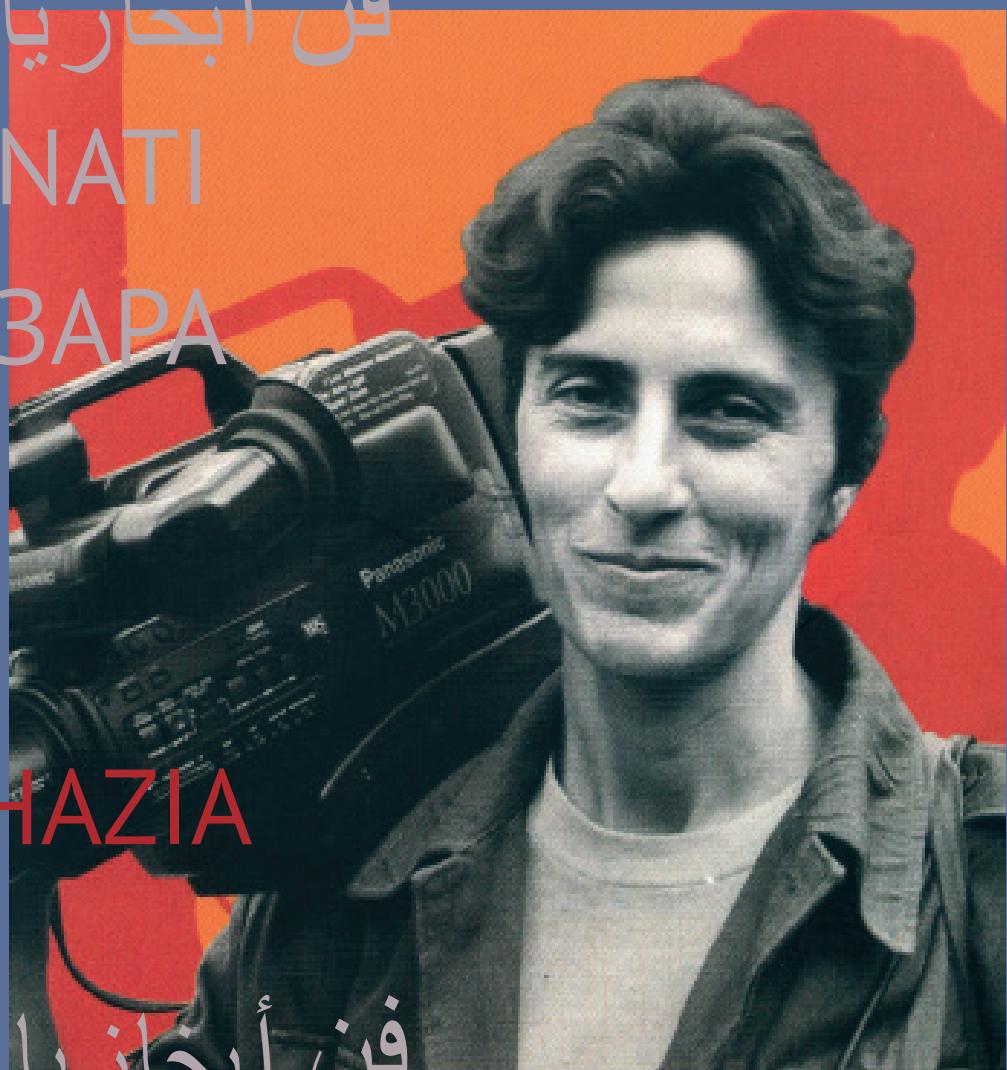
АБХАЗИИ

ART OF ABKHAZIA

KUNST DER

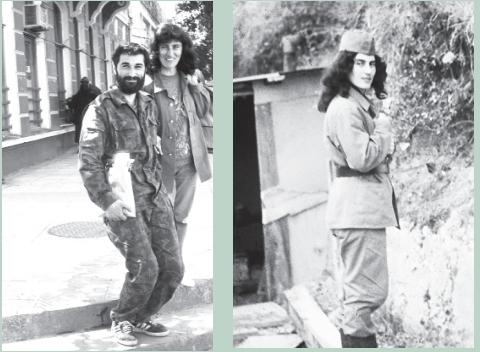
ABCHAZIEN

ABHAZYA SANATI

فن أبخازيا

Апсны Афырхатца
Тали Цъапуапча

АҚЕАҚА

*Тали Цыапуаңча
лөйзәеи лареи
ирыхъзынылоуп*

Иқамлац Гәымста ас ихыңца,
Азғыи наизмырцәо амца хыуп,
Азы зөазтө зегъ зызхыңцаум,
Арахъ зегъы Ақәа ирзыпшуп.

Нартаа Дүкәа, Абрыскылаа,
Иаатгыларгы, рымға иануп,
Иузырхынхәшам иаанкылан,
Итажазгыи еиқәхазгыи еицуп.

Ашәартаамтаз аңаа иңаңтан,
Пұхыңда зеызтәахыр зтакыу,
Данәыхалак дзыпсоу гәттан,
Ижелар иархәеп дышмыңху

Сасрықеи, иаҳәшья Гундеи,
Еилазған хаттареи пшәреи,
Дзым'еирбазо шәыргәындак,
Инрыжит Аңсынра пшъаны.

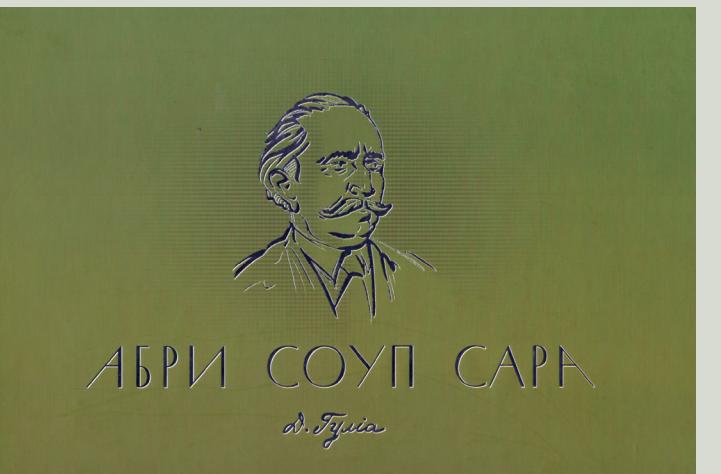
Цюук Ақәа «ахырызтазар»,
Икоуп атсанза зыпсы тәахыу,
Раҳтнықалақ еиқәдирхазар,
Аңсны иаңшәымаңәан иаҳуп!

Геннади АЛАМИА

АҚАЗАРА № 1, 2025

«АБРИ СОУП САРА»

Дырмит Гәлия ифотосахъақәа тқыла игәйл-
дыртәауеит иагәйлоу автори, аурыси, ақәааныр-
щатәи ашәкәыфәеи, аттарауааи, ауаажәлларатә ус-
зуфәеи рхәамтакәа рыңғылахакәа.

Табыргны, аңсы тоуп Дырмит Гәлия ихәыш-
таара, ашәкәа аартуп, мшаенеицш асасцәа зтааа,
арақа ишықәгылахъаз атрадициақәа ирыңыртқоит
амузеи анапхареи аусзуфәеи. Имфаңысует арғиа-
ратә еиңларәа, апоезия ахәылдазқәа. Урт ирыла-
хәуп апоетцәеи апразаикәеи реицш, астудентцәа,
ашколхәычқәа, алитеттура абзиабафәа.

Фыңқаара ақәымзааит, нас, ҳдоухатә ызы дау -
Дырмит Иасыф-ипа Гәлия ихәыштаара, мшаенеицш
иарпхалааит уи иатаауа зегъы.

Амузеи ақны атыжымта азыргарахь инеит ашә-
кәыфәе, аттарауаа, акультуреи ақазареи русзуфәа,
аेар, ашколхәычқәа.

Афтоальбом атытреи уи аиекаашьеи ирыз-
кны ргәаанагарақәа рыла рықәгылараан ахәшьара
бзия артеит: ашәкәыфәа Рассоциация ахантәәи
В. Зантария, ашәкәыфәа Рейдгыла ахантәәи
В. Апхазоу.

Афтоальбом атыжъра азырхиара знапы алакыз
апоет, апублицист, ажурнал «Аңсны Ақазара» аре-
дактор хада Г. Аламиа, компиутерла аиқәыршәа
С. Саңба, амузеи аусзуфы М. Кәйтдиниа ухәа русеицурा
амфаңысшыя иалаңдажәеит.

Иныбжъарш-аабжъаршәни ахәычбахчахь ины-
кәо ахәычқәеи ашколқәа ртадафәеи Д. Гәлия иажеи-
нраалақәа ирыңхъон.

Афтоальбом аредакторцәас иамоуп: К. Қәтеліа,
В. Пеиливанова, аңаа саҳала еиқәиршәеит ади-
зайнер В. Жестков.

Атыхәтәан еизаз идырбан амузеи еиқекааижътеи
50 ш. аттра аиубилеи инамаданы итыху ателефильм.

Д. И. Гәлия диижътеи 151 ш. аттра иаңкыз
аусмөағлатәкәа ирыңтдан Илиттература-мемориалтә
музеи ақны. Арахъ имғахытцит ашәкәыфәа, аттарауаа,
акультуреи ақазареи русзуфәа, аеар, ашколхәычқәа.

Амузеи аиҳабы С. Қорсаина аиқәшәара аартуа,
еизаз зегъы бзила шәаабеит ҳәа ралхәеит. Аиуби-
лиар иңтазаареи ирғиаратә мәеи дрылацәажәауа,
дырзаатгылеит еиҳа акрыттазкуа ишреиуо Дыр-
мит Гәлия итынха аиқәырхара. Хымпада, убарт
ириакны иаанхонит Дырмит Гәлия диижътеи 150 ш.
аттра аҳатыр азы иҳағыз ашықәс иалагзаны аму-
зеи аусзуфәа ашәкәыфы изкны еиқәиршәаны
итрыжъыз афтоальбом «Абри соуп сара». Аңсны
акультуре аминистрреи алиттература-мемориалтә
музеи ргриф ала итыжъу афтоальбом амузеи
акны уи азыргарагыи еиқекаан.

Г. Аламиа изеидш редакциала итыжъу альбом
азырхиара аредакциатә еилазаара еиднакылоит:
С. Қорсаина, З. Қәакәасқыр, М. Кәйтдиниа, И. Тания,
М. Палба, Р. Аргәын, Г. Матуа.

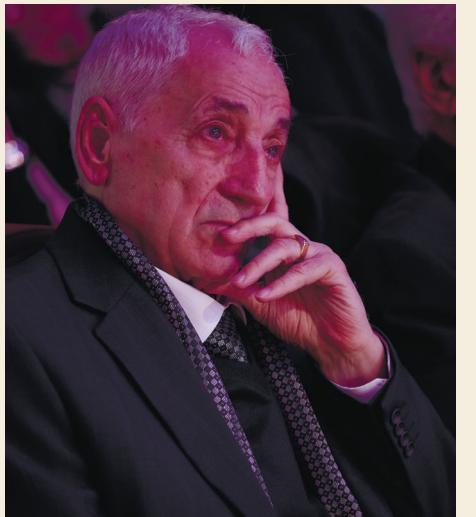
Арақа иңәиргоуп атоурыхтә тқакы змоу акыр
афтоосахъақәа. Архивтә татқәахқәа жәлары зегъы
ирбо-ираҳая ианықала, хымпада, аиқәыршәафәа
рхықәкы нарыгзенит ҳәа ишьтәеп.

Атыжымта аатуеит Аңсны жәлар рпоет
Б. Шыынқәба иажеинраала «Д.И. Гәлия ибақа аңхъа»,
иара убас ибақеи, настыры алиттература-мемориалтә
музеи ахата ахырыко ағни рсаҳықәа рыла.

«Абри соуп сара» иаңуп «Аңсны соуп сара схәыш-
таара» зыхъзы амузеи аиҳабы, ақазараттцаафы
С. Қорсаина лаңхъажәа (аңсышәала еицш, урышшәалеи
англыз быйшәалеи).

МАРТ 12 РЗЫ ЦҮУМА АҲӘБА ИХҮЦУАН 88 ШЫҚӘСА

Нонна ЦЫІНЦЬАЛПХА

АПСТАЗААРА ИДНАШӘАЗ

Үхы-үпсү иалтцыны, угәатса итыңтны дағазә игөңи зырциыхынаның хызы афымта ауп апхъаф иди-
кыло. Ихатыбызышәа бзианы адырра инаваргыланы bla тарыла апстазаара амакхәтақәа еидызкыло, ижәлар гәакъа
бзия рбара злаене икоу цыраенеңза ус даанхоит.

Аңтазаара ипнашәәз, иахынзалшоз зыңтазаара еиланаркәөйчүз, аха җабаңә рабаңә рыхлтшытра гәымшәақәа ирылиааз, запхъаңа ишаңкәөфхараны иңаз Цьума Виссарион-ида Ахәба инапы итижызыз раңдоуп. Дара еитагоуп: аурыс быйшәа, аестон, аерман, ақыртуа, аиапон, аистпан, аполиак, абаза, адига ухәа рбызышәақәа ражы. Ахәыңкәа ирызкны итижызыз ашәкәы «Ахәыңтәраңш асас-цәа» иану ажәабжықәеи алакәкәеи фуп зеилкаареи згәйинкылареи мариоу абышшәа ссир ала. Ара икоуп афилософиятә хышыңзара, аңгельи абзиеи еилырганы, апхъаң аиашамғаш дхъарпшуа инартаулазаны дирхәйцеит. Иара убас, иажәабжықәа «Бзоу», «Тұған» ухәа рыла иаазу абицара рдунеихәаңшышаа аәартбаа-уеит.

Апбулицистиказы Ц. Ахәба дең-
цырдыреүент инарттаулазаны ихәйцау,
ауаажәлларратә дистазаара здыруа, апы-
нғыла иацәымшәо, зыпсадғылы бзия
избо, згәзы казмыжкуа, амчра иацәымшәо
түбдүнгистин.

Акритик И. Томашевский зны ииғызы астатиағы дазтқаат «Ц. Аҳәба дзырц-цакуазе?» - ҳәа. Уи еиликаат апсуа шәкәрығы иңсү ахътоу анеире ирәни-мтақәа рыйгәта ипшаареи акырза шры-таркуеи урт хытхыртақәас иримоу зыз-бахә ҳамоу аамтазы имаз аихъзарақәеи шракәыз.

Ашәкәыфы, апублицист, ажурнал «Аңсны Ақазара» аредактор хада, «Ахъз-

କାଳେଇଟ. ଖାପସଦଗ୍ବ୍ୟ ଆପ୍ସି ଫ୍ୟାଖିମ୍ବାର, ଖମିଲାତ ଶିଆଜାଯାଏ ଝନ୍ଯର୍ଯ୍ୟି ନୁସକ୍କା ଗନହା ଦ୍ୟରନାହାନୀ, ଇଖୀ ଇଖାରଷ୍ଟନୀ ଧଖିନ୍ହେୟେଇଟ, ନାର୍ତ୍ତ ସାର୍ବ୍ୟକ୍ଷା ନୈଇପି, ଇଚ୍ଛ୍ୟରାରା ନାଖେୟ ଇପସଦଗ୍ବ୍ୟ ଆଖ୍.

дахаашиштүт зхы-згэы, зыцсы цқъяз, зыжэлар рзы зхы иамеигзакә, иана-таххагы шасыс зхы қаштаз апхыагыла.

Владислав Григори-иша Арзынба ииамыштыах зьынц атцеира иапсахарц зылшодаз? Ари имамкәа, бңьарда ипсад-гыыл иақәлаз рөагылара згәағызыз, зхала изатцәэз, аха ижәлар рыгэта згээ цхаж-фыруаз иказшы ғәгәа ааирпшыр ак-хеит. Шьюк ҳнапы штыхны ххы раҳтап ианырхәоз, тенек аибашьра адәағы дан-тахоз илыпсаауан нас шыақәыргылашья змауз ида.

Амши атхи, ажәғани адгылы зе-гыы ирхануп. Ҳныхақәа ирымтданы-хәэз апсуаа ирыхыран икәз иара ихыырц анцәа данихәоз Ҳазшаз иақара дшыха-ракыз ижәлар ианырба рцәа итазызеит, иигәағызызи рцыс қадыц ҳәагыы из-хәыицит. Шытә зегыы ирбартан, рнаңқәа ирфаханы тәйс рхы анрыымта Владислав ицьбарареи, иҳалалреи, игәым-шәареи ирытатцәхахыз игәы пшқа. Ини-мыршуаз, иеибашьцәа ргэы злаиргә-гәэоз иара ихата маңа дашуан. Уи имчра иманы ацхыраара изтоз ируаэкыз

Шьюк тыңқәек ирықәгәйгүа аң-
ттың аңдырышуз даңа шьюкуы бналаны
аңаңа иахытны рхеиқәйрхараз иңон,
нас тынчрак қалар акагъ қамлағазшә
рыштышында ихынхәйрцаз. Амца зықә-
шуаз, ашыя иагахъаз ҳадғылы ахъаа зны-
руаз рааста зынза хъаас измамыз ра-
щәан. Калам тәрьыла аңхыраара қайтсон
зықәрга маңмыз ашәкәйфөи Җ. Ахәба.
Ипублицистикатә статиақәа рыла илир-
шешит саркылтас ибжы атәым милат-
қәа ргәттағ анагара. Урыстәыла анты-
тгыы, иахынзаилшоз зегыи иидирхайт
апсуаа зықәшәаз арыщхара. Ажәларқәа
ириелиркауан ашыаартцыра илагылаз
апсуаа рығыны ишықаз ирықәлаз ргыг-
шәигтә хымсаңгашында. Ақәйлаңа
шиашамыз адунеи ианахиртқәоз, аарла
зыңсы еивызгоз ипсадгылы аңсыуда
инхар ҳәа дышшәоз еильзиқааз ақыртуа
фашисттәа ирықәйзбоз, рхымсаңгашы
шыламысдараз ақәфызыуз раңәағын.
Убри ала иаабон Аңсны антытгыы ҳаш-
кәйфөи имаз ахъз, апша.

Җ. Ахәба аңсуга жәлар хшығла ишы-
кәадами хара шырдми аарпшуа ибжы
ахъзымназор ифымтакәа рылаиртқәон.
Атабиақәа рөи аибашыңа дыртаауан,
дрығәражәон. Ҳаруаа рпзыа ибжы
игәи иқәйфуанаты, дазықәдон аңс-
тазаара. Атыхәтәаны, дыткәаны ҳада-
цәа данырга ихтигиз ифымтакәа рөи
дырзаатғылоит. Ароман «Ахамыш-
тыхә» аңы иаарпшу иқатәкъяз ахтыс-
қәа ухы-уҗыы еиладыргылоит. Иңаңа
рыштың дыхыланы аибашыра аңәаңа
дагәйлсит. Мызкы инаңы дыткәаны
данрымаз ицизи иареи рыңтазаашы
угәи арпшаауент. Аңымтәа ахтысқәа
шыраңаңауы, аиумор ихы иаир-
хәоит, еиҳарак ақыртшәа шидыруаз
анзыримгоз ухәа рыла иубон аңтазаа-
рахъ имаз агәаҳара шицәымзыз. Ихы
данақәитхә Москва дықан. Е. Сафонов
иеніхәеит иара изкны апапка ҹыда
шимоу, уа ишагәйлоу хынфажәа ина-
реиҳаны ихъараз иааштыз ателег-
раммақәа. Аңсреи абзареи данрыбжы-

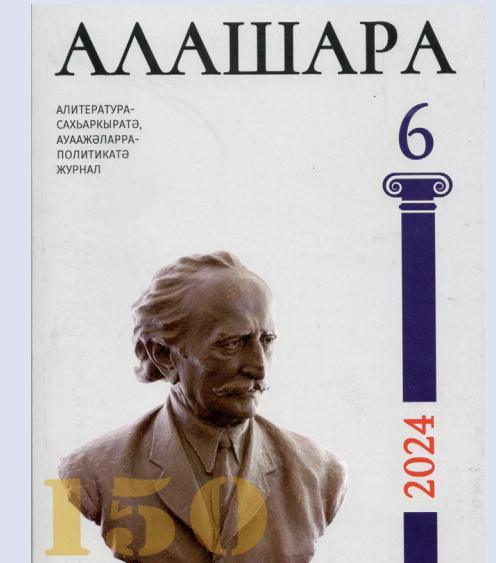
Хәжәлар ыламыс, ыпрату, рчей-
шыка инаваргыланы иртәхыз ыпсад-
тылы ағы тыңч анхара акын. Ҳимилат
изныкымқаа анызаарамса ианылахъан,
аха ҳазшаз еснагы Абраскыл иеиңш иғә-
тәзәз Леон ду, Қыалышьбей, Лакоба ухәа
ұзылбааштыуан. Қәфиарала аус зуаз,
аттцарадырағ зеихъзарақәа ҳаракызы
дымшәа-дымрыҳа Москватәи атрибунақәа
руак ағы икәгылаз, амилат мач ырпроб-
лема хъаас икны ицәажәоз Арзынба ида
псыхәа ықатқәйкемкәа атагылазаашы
былаз аамтаз иуаажәлари, иғызыцәе,
иқәлацәе имырпхашыңкәа өылгәзәла
дцәажәо зыжәлар ирывағылаз ашә-
кысы, апублицист игәлалашәара лаша
аанхойт иара дыздыруази иғымтақәа
рыла иаазоуи, ғың еизҳараны икоу абип-
арақәеи ргәағы, ыпсағы. Ааамта иага
инаскъарты Ҷ. В. Ахәба иаптамтақәа
актуалра ырмазауеит. Иара ихата иламыс,
икәлзтәи төйтпш, наунагза иаанхойт
игәы-иңсү змадаз, зыда пәтәзаара
имамыз ипсадгылы ижәлари ргәағы.

«АЛАШАРА» 70 Ш. АХЫЦИТ

*Вахтанг АПХАЗОУ
Аңсны Ашәкәышығаңзә Рейдгыла*

ХАЖЭЛАР РГЭЕИСРА ИАЦУ

накыло шъақәннарғәөйт аханатә ил-
нахызы амға иахъану. Алитературағы
ахъз ғылғасы рәсілдегі, ейтса-
ғыло ағар рхаты мәға раныларағы,
рзыргарағы, реңтәаңзарағы зызбахә
жамоу атыжыымта шъарда алнарша-
хьейт. Актәи аномер инаркны иашы-

газ арубрика «Ағар рыйжбы» алитет-ратурахь зшыаңа еихызгоз ағар рефы-мтаңа еиднакылент, иахыагы ари ахырхарта гәйигәтажым.

Аңсуа сахъаркыратә литературағы ғапхъя ағиара амға ианылелит. «Алашара» ауасхыр азыштығазтаз, аиғ-каарағы зааңсарақзагы адү Дырмит Гәлия инаивагылелит Баграт Шыныңқеба, Иван Папасқыыр, Алықыса Җонуна, Шалда Инад-ипа ухәа егъиртгүй.

Ажурнал раңхъяза редактор хадас иамаз Мушыни Аҳашба инаирикны, ирылдыршаз мачзам егъирт ашықәсқә раан уи напхгара азтоз: Алықьса Ҷыонуа, Чичико Ҷыонуа, Алықьса Ҷыенес, Гъаргъ Гублиа, Никәала Кәйтцния, урт иривагылаз, иара убас, 2004 ш. раахыс редактор хадас иамоу Анатоли Лагәлаа, иахъягы атыжымта амат жазызуа зегъы.

Ажурнал «Алашара» иабзоуору рацоуп апсуа литература ажанркәә зегбы р҃ңыргареи, р҃ңыргареи, апхъаф-цәа рылартәареи рус ақны. Апсуа поет-цәеи апразаикцәеи рөымтәкәа апхъаза ажурнал адақъақәа рәкны иркыышхуан. Аханатә ишьақәгылаз атрадициа иахъаяжәраанзагыы иаңтۇ иааует.

Ажурнал алітературағы, апсуа доуҳатә культурағы атың қыда шаан-

штуаз акыпхымтақә. Уи ианылоз асымтақә иаадыршуюн аңтазаара ағанқә зегбы, ажәйтә-ағатә, ауажәлларра рығиашъя. Апоезиен апразеи ржанрқә ирыланагалон зымәхак тбаау асоциал-базаратә, асоциал-психологиатә тәкызы змоу, иара убас атоурыхтә, афилософиятә ухәа асымта қайматқә. Ари иунарбон амилаттә литература алшарақә.

Ишапу еицш, ажурнал ианылоит алітература ажанрқә зегбы ирытқанкуа ағымтаққа. Еиқекаҳеит иара убас еғырт абызшәаққа рыла иаңтқоу адунеи ақны еицирдүруаapoетцәеи апразаикцәеи рәфимтаққа апсшәахь рейтагареи ртыжыреи. Ажурнал ақны ауп раңхъаза урт ағымтаққа рейтагаққа ахъыркызыңхъя. Ари аус ақны рллагала маңым апсуса шәкөйіфәе.

Иафстәым аитагара ахырхартала
Нхың-Кавказ җәешъаратә ашъхары-
уа жәларқәа рмилаатә литература-
қәеи апсуа литературеи реигәнәсреи
реимадарақәеи ropyниарағы ажурнал
иалнаршахью шмачым. Апсуа шәкәыс-
ფәа ropyмтәқәа ракәзаргыы, егырт
абызшәекәа рахъ еитаганы итытүеит.

Абъяаңнеңші, ажурнал амат азызуа азхыаңшуюйт алитетатуреи ат-таарадырреи реипш, атоурыхтә, ает-нографиатә қазшы змоу азтаарақәа, ақультуратә пәтказаара еиуеңшым аганқәа. Абартқәа зегбы иаҳдырбоит 70 шыққаса зхыттыз алитетатура-сахъаркыратә ауаажәлларра-политикатә журнал «Алашара» аханатә иаҳылтцу алашара ғылғаара шақәым. Иахъа, имариам аамтазы еиҳаты акырза атса-накуеит ҳажәлар рдоуҳатә пәтказаара иаҳъалахәу, иаҳъалахәтаку. Ашәкәйі-фәа, ҳинтеллигенция ақәгәйігүеит апсуа журнал инанагзо аус ышыа ақны итегебы ахатғылара аиуп ҳәа.

Ажурнал «Алашара» 70 шыққаса ахыттара гәйик-псықала ирыдахныңқа-лоит атыжымта анапхгареи, уи аматқ азызуеи, апхъағзәеи зетты. Ҳызыздә, ҳколлегацә, аңсұа доуҳатә күлтүра арғиара зыңтазаара азықызы, ламыс-ла изаапсо, уажәйнахысгызы еиҳа аихұзаракәа рзыңтызаант.

РУШЬБЕИ СМЫР ДИИЖҮТЕИ 75 ШЫҚӘСА ТИТ

Анатоли АГӘХАА

ДАӘА БЖЫЫК, МАП, ИАЛАФАШЬОМ УИ ИБЖЫ!..

алахәйла. Адыгатәйла ақулытура зәеңсазтәйз аусзүң (2004). Аңны жәлар рпоет (2010). Д. И. Гәлия ихъз зху Ахәынҭқарратә премия ианашьюп (2007; ажәенираалақәа реизга «Абжы» азы). «Ахъз-Аңша» аорден аబбатен ағазара ианашьюп. Дығұан аңсышәала. Идүнеи иңсахит пхынгәи 29, 2019 шықәсазы.

Приморсктәи абжыратә шкод далгейт. Ахқатәи акласс ақны дантәэ машәйрла изблак ааха аиуит. Ашықәсқәа ынасцыпхыза апоет ибла есаира иагхо иалагеит (8% затәйк ракәын иабоз). Иеихәштәуан Одесса, Филатов иклиникағы. Ибла ачымазара иахъканы иттара данагхозгы қалалон. Ианаалоз аланаңшығагы апшара уадағын. Одессантә даныхынхә, иқайтаз ахәарала, итаацәа амырзакан изаархеит, иаарласынгы иттейт ии архәашы. Аңны иқан иара убас агитареи абалалаинеи. Уртрыла ибзианы дыхәмаруан иан - Шура Базықа. Уртгыы инапағы иаагитеи Рушьбей. Амырзакан ала инаигзон атетрад, ианитоз ажәқәа ирылихуз ашәақәа. Абасала, ажәенираалақәа рыһора далагейт. Ичымазара даргәмтүан поетны ишъяқәғылараны иқаз.

Апоет қыңыш иажәенираалақәа зыңз атетрад (ускан ии ихытудан жәхаш шықәса), апоет Владимир Анқәаб имырхашеит Артиом Анқәаб ибзоурала, Владимир Анқәаб урт амба рзылихит. Қың афра иалагаз апоет изы ари ақырза атсанакуан, ии еғызбейт пхыақатәи ирәниаратә разқы. Дышнейшнеиуаз, иаалыркыдан ланарпшыгала ицәгъамкәа ибо дқалеит. Иеаңтәйлхы ашәқәқәа рыхъаралы далагейт, иғәбзиара ишаңырхагазгы - ласы-лассы ахых изңәиртцуан. Иажәенираалақәа рылон «Бзып» агазет.

Ақәатәи ахәынҭқарратә азанаат-техникатә тәраиурта далгейт, афымца азқаза изанаат иманы. 1972 шықәсазы дталоит А. М. Горки ихъз зхыз Ақәатәи ахәынҭқарратә артсафратә институт афилологиатә факультет, аха ибла ачымазара иахъканы аబбатәи акурс ақынты аттара аанижыр акәхойт. 1985-1987 шш. раан аттара иттон А. М. Горки ихъз зху Москватәи Алитературатә институт ақны икоу ғышықәсатәи Иреиҳа алитературатә курсқәа ркны. 1970-1975 шш. рзы Афон ғың, атурбаза «Псырзх» ақны абиблиотекағы аус иуан.

1968 ш. инаркны апоет иажәенираалақәа иааип-мыркызакәа ирнылоит ажурна «Алашара», иара убас агадәтқәа: «Аңны қашы», «Аңны», «Етәаңыа», «Советская Абхазия», «Литературная газета» (Москва), алитературатә еизгақа: «Ерцах», «Однажды в апреле», «Литературная Абхазия»; ашәқәи «Памятник нам сыновней не заменит... Стихи и песни» (Ақәа, 1994) ухәа егыртгы. Р. Смыр иажәенираалақәа жәпаки ағәйлоуп «Аңса поэзия антология. XX аш». (Ақәа-Москва, 2001; аитатыжыра - Ақәа-Москва, 2009).

1973 шықәсазы итыңтит апоет рафхатәи иажәенираалақәа реизга «Аетәақәа рыхәшаша». Уи нахыс итыңжуп ажәенираалақәа реизгақәа жәаға.

XXI ашәышықәа алагамтазы Р. Смыр иешишәеит про-зинк иаҳасабалагы. 2002 шықәсазы ажурнал «Алашара» актәи аномер ианылеит иажәабжы «Қәйібча».

Ипоезия хытхырта хадас иамоуп аңса жәлар рәғапың рәниамта, Д. И. Гәлия, И. А. Коғониа, Б. У. Шыынқәба ухәа рырәниамтақәа. Рушьбей Смыр ипоезия ианыпшүеит иф-нытқатәи идунеихәаңшра тбас, итаулара, ипатриотиз-мра, ҳаңсадғыл иахнагаху азы ихъаа, ҳаңсадғылы ҳа-уаажәлари пхыақатәи рцеидш азхәыцира, насты, хатала-тәи ихъаа ицәцаху азы. Апоет ипоезияғы имыруада-закәа иаариршүеит, афилософиятә тәкыи аиттои аиреи аңсреи, аха уи ухамыштуа, угәағы иаанхартә иқайтшоит, зыңзагы атқаки гөйлүршәаңы иаариршүзом, дае-знык уазыхынхәрп азы.

Илеиүеит бығы ғеиже пшзак ғәшәаны,
Иазхәыцеит апатқәир хәың изгәйлтүз.
Апштәи иатәа абоит ифаңшы,
Нас иара ақәанч еищ изнытүз,
Иамазам амба ихәәен,
Еиңшумаш иахынкашои хыхы?
Иаздыруам иштәуо иазыпшы,
Ириааниа ауртқәе ачыхы.
... Илеиүеит бығы ғеиже хәың ғәшәаны.

Рушьбей Смыр ипоезиазы ргәанагара рхәхьеит ҳаңса критикәеи хлитературатәаңшәеи раңағыны. Урт рхыпхызарағы икоуп Шота Салақана, Сергеи Зыхәба, Руслан Қапба, Владимир Зантария, Уасил Ағзба, иара убасгы уи инеитыху амонография изикит Аңны жәлар рпоет Мушыни Лашәрия. Сара уажәи абра иаазгар стахуп алитетор қыңш, аитагағ, апоет Алина Жыңда Рушьбей Смыр ипоема «Семра» иаңылтаз апхъажәа ақынты аңыпшәа:

«Икоуп алитетору - најаза узыпсхуа, угәи тыз-шыаая, аха узрыңқьо, доуҳала узырбено, ууағызтәуа. Аңны жәлар рпоет Рушьбей Смыр ипоема «Семра» абрри зегы ашшоит. Аңса саҳъаркыратә литературағы уи аңыпшыра - иналукааша хтысуп, сгәаналагы, XXI ашәышықәа ҳәленижытей иреиҳау хтысуп алитеторатә птәзаарағы.

«Семра» баша поемам, уи - ианызааз аубых жәлар ҳарт аңса аирзақыз хызырашоуп, гәәкашоуп, уазуп. Иара злағу ажәақа зегы пшьюп, иара фун зыңсы туу апоезия ажәаала. Аамта цаңыпхыза, зыңсы туу зегы рыхешшырпсхуа еищ, аеңсахлолт иаргы, есаира рыхеңшырпргалоит уи иатдоу атқакәа. Ҳнағс иааинуа абидаракәа зыштапо атакқәа иарағы ирыпшашаалоит».

Абар иара апоема шалаго:

Хара исхысқыз сымқа қыала,
Изымбаң - бара.
Бара - исыңыршүаа аамтала,
Исыңылоз, Семра.
Зыга, зышхана зеги еитыму,
Иззыпш, бара.
Бара - ыздыбылағ итәыму,
Сымалық - Семра.
Зиетә караңа атакамта,
Дыдрахаз, бара.
Бара - скәйбча, сымсы атәартा,
Бара суаз, Семра.

«Семра» Рушьбей Смыр ирәниамтақәа зегы тәкы-лагы, ғыңғарылагы иаарылыхәхө, апоет ипшазаара асакъаҳымтазы иаңылтаз фымтоуп. Уи зегъраңхыза

ажурнал «Алашарағы» ауп ақыпх ахъабаз. Ҳара ианаң-кыпх аамыштах ауп хаз шәкәны иантыңыз, уанза ибзианы ирылатәхъан, уимо, атеатр ағыры аспектакль алхы, иара ажурналтә варианта ауп иқәдиргылаз. Абар, автор илоема ахъналаго иифуз: «Тыркәтәйла ақалақь Адана дынхоит заңшаша уаршанхо, зан д-Ағыпху, хата-ла иубыху, аха зхатәи быйшәеи зыжәлеи зыңза имаңаз Семра ҳа ңызбаза хазынак. Уи, 1993 шықәсазы Тыркә-тәйла санықаз, лықалық ағы фымш тыркъман дысман. Алу еиңш срыйоуп Семра лызтцаарақәа: «Хазустада ҳа-ра?.. Сыпсадғыл пшзоуп, ибеноуп рхәоит. Унеини иубахъоум?.. Ҳызыдиркәзей?.. Нас убых затәйкы уа даа-нимказе?..»

Аш шақа хъаа, шақа гәйрәфа...

Рушьбей Смыр ҳ-Җынҹытәйлатә еибашыра изакны ииңш ажәенираалақәа ҳаңса поезиағы аибашыра изаку иреиғзакәоу раха иушшартә икоуп. Урт зеңгътам ашәақәа рылырхит ҳаңса композиторцәа. Насгы, иара аибашыра ҷонаты ҳайбашыцәа ахътәа атабиақәа рәи иғызшәа дрыңын днеиуан, ргы иргәгөн, иажәенираалақәа пхыақа аибашырах ирыпхъон. Ҳаштрап ақаум ашәақәа Анатоли Алтеиба аибашыраан ашәа ссири злихыз уи иажәенираала «Апсаратәи абаашқәа». Уи ажәенираала ацәаҳәа ашәаңы ускан Аңны зегъ ирхәон:

Сеңтарап уажә сымала ахәашқа,
Зқыныма зуақа итәахуп.

Абаашқәа, Апсаратәи абаашқәа,
Иуадағзаргы, ак сашәхәрп стахуп.
Ахәақәа еиңнеиүеит исхыкны,
Асақәа маңысны икшоит.
Ахаңа րыпсадғыл ианықны,
Рыпсы ақәттан րыпсадғыл рыхъчоит.

Изакәйтә жәенираала ссиризеи ҳәрәгы даара ибзианы ирдүруа «Абартқәа зегъ роуп Апсынҭәйла» захъзу. Уи даара иғәйштәхъогу, ирхәыцгоу, Аңны ап-сыуак дықанат имыңса ашәа ссиргы алтит:

Уарада, гәйшыза, рада,
Уарада - изгымхаз ағыхъ...

Асеңищ Аңсадғыл збахъада!
Ахысыбжықәа... Асымкәыл... Ағыхъ...

Атыхәтәан ажәенираала абас интәоит:

...Сықәхәоит, акғы сыгым, снагыла,
Ак гәйропу, өак шәыла итахәоуп.
Абартқәа зегъ роуп Апсынҭәйла,
Сыпсадғыл абартқәа зегъ роуп!

Аңны жәлар рпоет Рушьбей Смыр ихъз ҳаңса лите-ратурағы иреиҳау ҳмилаттә поеттәи рыхъзқәа - Иуа Коғониеи, Баграт Шыынқабеи, Мушыни Лашәриеи, Таиф Айбеки ирваваргыланы уатәи иғыло ағар ирхәалоит. Ус анақәа, апоет иахъа ииубилеи аназгәхтә аамтазы, иара дышхалагыламгы, ңсра зқәым иажәенираалақәа ҳаңзааует:

Амза атәымтоуп, ашәт аптымтоуп,
Заза ҳәымтоуп, ааи, уаха.
Гәйрәфа ңсымтоуп, ашәа имтоуп -
Аетә қыдууп имцаха.

АДЫГА БЫЗШЭЕИ АФЫРЕИ РЫМШ

Адыга бызшэеи афыреи рымш шъақырғән 2000 ш., 1953 ш. март 14 азы Умар Берсеи раҳхъаца ақенны араб графика шъаҭас иаҭаны итижыз «Ачерьес жәлар анбан» аҳатыр азы. Адыга бызшэа ҳәйнҭкарратә бызшәоуп х-республикак рәкны: Адыгея, Кабарда-Балкария, Қарачы-Черкесск. Адыгақәа ртоурых еиуеңшым апериодқәа раан абырзентә, арабтә, алатынта, аурыс графикақәа шъаҭас измаз рөыра рхы иадырхәон. Ақабарда-черкесс бызшэа ҭызтцаая алингистицәа реиҳарафык XX ашәышықәсан затәи иарбанзаалак адигатә алфавитқәа гәрамгарала ирызнеиует, уи змааноу, Абжъаратәи ашәышықәсеи Аамта өңци репохазтәи адига өыра иазку иңәиргоу аматериалқәа рхыцхъаңара амачроуп. Убри аан, изгәртәит, иахәтоу информациа ақамзаара ишалтшәоу, ари азтцаара иахәтоу азәльмхара ахъамам. Ҳәарада, Абжъаратәи ашәышықәсеи Аамта өңци раамтазтәи адигаа рөыратә культуреи ртцарадырреи рығиара атемп ццакрада имфаңысуан. Уи зыбзоураз имфаңысуаз арратә-политикатә ҳтысқәа ракәын. Шәышықәсалы ачерьескәа нтыттәи ақәилағыланы еибашыуан (ата-тар-монголцәа, Ахътәи Орда, Қрымтәи аханра, анағс, Кавказтәи аибашьра (1763-1864 шш.), ихыркәшәйт Османтәи аимperiаих рхыртәарала (1858-1865 шш.). Арт атагылаашькақәа рәкны имфаңысуан аматериалтәии адоухатәи культурақәа реиңсахрақәа. Археологиатәи алингистикатәи атцаарақәа рылтшәақәа иаҳдырбон Абжъаратәи ашәышықәсалы абырзен алфавит инаваргыланы, адигақәа рхы иадырхәоз иоригиналтәиз рхатәи өыра. Уи дыртцабыргуеит Аладатәи Дон ипшааз VIII-X ашә.

УМАР БЕРСЕИ

зы артцағы Умар Берсеи арабтә графика шъаҭас иаҭаны итижыз «Ачерьес бызшәа анбан», 1858 ш. - «Иаазыркыаेу аурыс-черкес жәэр», 1862 ш. урыстәлатәи кавказтцаағ П. К. Услар аурыс графика шъаҭас иқатданы еиқәиршәйт ақабарда-черкескәа ирзеелымкаауа өырақәак. Ачерьес тауаддәа агәра ҳәдиргоит, рыхжелар ртоурых зну ажәтәзтәи ашәкәә бызшәа алфавит. 1860 ш. қабардатәи арккағы Кази Атажукин акириллица шъаҭас иаҭаны еиқәиршәйт Қабардатәи алфавит. 1960 ш. қабардатәи арккағы Пагод Тамбиев итижыз артцатәи өхираагза «Ақабарда бызшәа азбука», иара ахархәара аман Нальчиктәи аокруг ақыта школкәеи Нальчиктәи ареалтә училишьеи рхатәи ахархәара ишақәыттыз.

1825 ш. ақабардатә рккағы Шора Ногмов еиқәиршәйт арабтә графика шъаҭас измаз ақабарда-черкесстә алфавит, 1830 ш. - аурыс графика шъаҭас иаҭаны. Ари алфавит Ш. Ногмов апрактикақы ахархәара аитон: ианицион ақабарда фольклор ақынҭа атекстқәа, еиқәиршәйт ақабарда бызшәа аграмматикие ақабарда-аурыс жәари. 1829 ш. Петербургтәи ауниверситет артцағы И. Грацилевски еиқәиршәйт Кавказтәи-ашхатә ескадронбжа аруаа рзы аурыс бызшәа шъаҭас иаҭаны ачерьес алфавит. 1853 ш. Ставропольтәи агуберниятә гимназия ақны ачерьес бызшәа-

Аурысшәахтә еиңалгейт
Гәында АЗЫНПХА

АЖЫРНЫХӘА МЗА 30 РЗЫ АПОЕТ-АПУБЛИЦИСТ ИННА ҲАҖЫМПХА 60 ШЫҚЕСА ЛХЫТТИТ

Анатоли ЛАГӘЛАА

АМААКЫРАҚӘА СЫМАН ЕСЫМША...

Азыхъ хәың иаңыхәаз,
Мшын дук ҳабжыалеит.
Иаңзеламыз ңстазааран.
Ҳаңзылеит ҳаңзыртцырц,
Азыхъ хәың ағьама
Амшинағ иғәзтаз...

Инна Ҳаҗымпхә

Икоуп аңтазаарағы ағырға ғәрәа змо ауаа, аха рөғызцәа уи ңара ақала ирпүрхагамхарц иаҳынҹауа ихараны изтәахуа, уи «алакта» утазмырпшуа... Урт реидш икоу, згәрға аиаишья здыруа ауаа шхәыңцаа ус ауп, ҳара ҳәйрән ҳара ҳәйрән үзүрәләрдәи үзүрәләрдәи... Сара ибзиәзаны исгәалашәо ҳашәкәыфәа рәкынәи ус икан - Борис Гәыргәлия, Алықса Аргын, Витали Амаршын... Урт, шамахак, «уадырблырц» ртахзамызт ргәрға, аибашьрағы хаттарыла итахаз рыңқынҹәа рөғызцәа рхаттарақәа ртәи рхөон, нас урт рызбахә ңара ақала иаҳымыхәартә, урт рылымка хаттарақ дара ртәқәагы иқарымтәйт ҳәа атыхәтәан ақәын ианырхәоз... Ех, шака иңәйәгәшшөузен ағырға аиаира, алабжыш аччаңыш ала ахфара... Уи ықаңамшәа, адунеи ианзамшәа, уара уашта итамлашшәа, италаңарғы аиаашыа үдүруаша ухы мчыла агәра анаурғо, ауағы убри агәра ргар анутаху... Уи азы есымша мчык тәаххны иумоуп, амцарцәафәа реидш, ианаутаху амца аххәйткъо «иақәүтәо!..»

Убас икоу сөғицәа дреиуюп ажурналист, апоет Инна Ҳаҗымпхә!.. Сынтаа лиубилеи ықоуп, 60 шықәса лхыттит ҳәа санаңхъа (азғаб лықәра рыжбы рдумы ишырымхәозғы аасхаштын!), азнықаз иаңыасшыеит, уи ақәра ақынза данбанеи ҳәа!.. Аха нас, лареи сареи еизааигәоу абидарак ҳшатәу анысгәалашәа, ҳәара амсаҳәастақәа санынарныңшыла, ус ауп, ус, уарғы уи ақәра уахыпраахъеит ҳәа аасытданаҳәеит сгәй!.. Нас, ус анакәха, еибаххәаша ҳамоуп, ҳазлаңәажәаша, иаңгәалахаршәаша ықоуп, литературатә журналистк, публицистк иаҳасабала лара лоуп есымша азтцаарақәа ҳазтә аңсұа телекәеңшарағы имфаңылғо лдирраатаракәа рөғи, иахъа ҳара уи ароль наңғазап, мышкы иадамхарғы уи аус ақынҭаи лыңсыз лұхаршып!..

- Инна, раңхъа иргылан бықәра ңиңза быдисныхәлоит, брыланыхәазаашт бзия ибандызымаң буа быжәлар, бызлагылоу аинтеллигенция, ашәкәыфәа, ажурналистиқәа, быңқәын, бызғаб, бматә, бнаты

дықырғылан, быбың зыхымырскәа шаабго бандакәажә!.. Ҳаңзәажәара ахы ҳыңпхә ақынҭаи, уи адунеи ссир ағы ауп иреиңзәаз аамтә ахъаҳаагаз, ҳәйрән ҭаи аңыз ҳаңқәа, раңхъатәи акласс, раңхъатәи ашкол, раңхъатәи арғағы, раңхъатәи ажәенираала!..

- Иахъагы рыгера згоит санхәыңызтәи сәәлалашәа-рақәа. Адәи агәта сгыланы ажәған сатдашыеит. Азын жәған аетә рыла еилыңхәауеит. Исыкәыршан иғылу ашәаңыңцаа қаххаа иубоит, издүреит хыхынҭәи шьюкуи лбааңшы ишыңхәаңшы. Ишыңзыңшы. Даараذا истаҳуп срыңцарц убрахъ. Сгәауеит. Зны ихастқоит ишшылшо убрахъ, аетә ахъыңхъо назаза рыңцара. Нас сгәи таҳауеит. Сани саби сыда дрымам. Ашкол салганы ақалақ ахъ сцаанза убас аетәи сареи ҳаңзырхон. Сгәи-сгәи еилаңшыан. Убасқан исызбазтгы убрахъ срыңцоит ҳәа, сыңтазаарағы ақы аешаңсаҳуз здыруеит. Ахала ақәзарғы. Аха сыйхәыңыз ашхъа схаргалеит. Уа ажәенираала умғыр қашшыран. Анңәартың. Ажәған ааңгәан. Амзагы ханхыттәцарап иақаран. Аетәгы өиңа икәеңиенуан. Убасшәа сеиқеит. Нас ауниверситет, адунеи ду сыйнахит. Аха иахъагы ақыта жәған санатцашлак, сгәи аатзыңоит, саңызу сымыңарыз ҳәа. Раңхъатәи артцағы - Вера Матуапхә-Нанба. Лара итқа-ны сыла дхыңшылон, дук иеңш, смачымшықәа. Убас

дисзызырғуан. Ллакта қәыш иахъагы сгәи арпхойт. Ааигәа схағы иааит убас апшышы, ауағы ииҳәарызеи, изҳәарымың тәк хә, схы сфаҳаны, илакта атағаша лара илғыстсааит хә. Лыпсатा бзиахааит.

Сан лыпсатазаара сыйстазаара иатталтцеит. Уи апсуа пхәис лынхашы ауп. Аха сышкол, еиқәымхаз Арасаңыхътәи сышкол, ааигәа ағынтықса сзығамлеит.. Арасаңыхъ лбаа ашкол еиқәымхазеит. Сыртсағзә... Убас еипш артсағзә рацәахонда Апсны. Ааскыя, Иулия Соловиова исытталхәеит, рызбахә аитажәара акәым иатаху, афра ауп хә. Аамта бзиак соуандаз...

- Ҳара, алитеттература знаты алақызы ағар, бара ибзианы ибгәалашәоит, даара алаш бзиа ҳын, ақырынтың ҳазырыгахъян храион иағанакуаз ахәчиқәа зегзы Очамчыра Ақультуратә хан ағы (уақсы, даара шуағы лашаз Радион (Кәйри) Җәүіл үкәз зху ахыбрағы). Үака ҳажсөинраалақәа ирытхъон, еилдирғон, нас зәғимтәқәа алыркаауаз Ақәака Аңснызегьтәи ағар рлиттературатә семинар ахъ ҳаарыштуан. Урт ыргетәйдәкәа брылықчаауда бғылан бара, ибгәалабыршәар стәхап урт ашиқәсқәа...

С. Гындия, Н. Кәйтниа, В. Амаршын, Г. Аламиа, М. Начкъебиа, А. Лагәлаа

- Аамта бзиа. Усқан исپылаз ишызбаз ауп иахъагы сышрыхъаапшуа. Үанмацу иғәоутоит нас заха умоу ауағы иказшыңақәа: ишышы, ицәажәашы, иеенитакшы, итәашы, иғылашы. Аччапшы изцәйрызго, иғымтра, иғәампхо шиниңшуа. Апсуа интеллигенция ҳзыниаз еиҳа ихалалын. Усқан иңдеу ҳәа срыхъаапшуан, изхысыз-изтысыз еилсикаанза. Ирылшазаз. Шыуукы иҳәнәаны акәымкәа, ғымт еиқәйрханы иааргаз, апсы зхартаз раңауп. Рбызшәазы иримаз агәакра рыхъраауан. Иалаңсны иркын. Ахшығтаррагы аадырпшуан. Ҳара итегезы шақашәымтцеи ҳәа анраххәо, дара иахәо рахаеит ҳәа сықазам. Уачымчыратәи асеминар хаштшы амоума. Ажәенираалақәа хрыпхъаны еилхәргон. Рауф Ебжыноу апоэзиағы ахәыңшы ҳиртөн. Даара ихәхөн. Еимаңкуан Атнариа Владимир ипоэзия ақәу. Таиф Аңыба ипоэзия ақәу анаға қаззааттыло. Усқан Владимир ишәкәи аиаира агент анапфаҳарағы. Еилкааны акы қақтозу, ҳаигәиртъаны акы еимаңкуазу, сейидру. Уара уажәенираалақәа иахъагы ғырхәала иsgәалашәоит. Зегзы урылықхәен. Аха аамта қытк анца, сыйа ӡәбк

илызкыз уажәенираала шәара ишәйзкүп ҳәа ахәса-хәйыңқәа зегзы алахуҳуан. Уигы схамыштзеит. Ағар зегзы ашәкәығора рәезырымкит. Апсуа тәарадырра иатғагылеит азәрығы. Ауағы инапкынта бжъаззом, есымша иубартоуп рымхәои. Азәи дхазхәыцуан. Ҳаргызы ҳеазашәон. Уатәи сөйзәца қытғык сзынхеит исөйзәнәи, рқазара маңара акәымкәа.

- Уинахыс Аңснызегьтәи ахәчиқәарратә университет бтәлеит. Үака иаразнак иғәартеит бара бкыбағ, балан уа еиқәаа алитеттературатә кружок, ахәенираалақәа реиң, ибығуан ага зеткәарғы астматиқәа, апбулицистикатә рәғиамтәкәа.

- Атара салғаны аамта акры анты, ҳқуратор Екатерина Платон-иңдә исылтейт газетк. Уа ианын сыйстатиа, лара илызкыз. Зынза исхаштхъан. Аха уамашәа избаз, лара шака пату ақәтәнис исылтаз ауп. Арахъ сапхъан, изығуаз ак еилкааны исыммамызт, лара ҳкурс ағы даара дахъаңтыхыз ада. Урт сыйстатиақәа сыхеит Москвака сиасразы. Еитаганы, аконкурс иахыганы, срыдиркүлеит. Ма сышпенгәиртъеи, Саида Делдәи сареи ҳдокументкәа Даур Инаңшы иаҳзигеит Москвака, ҳара ҳмыштүкәа. Атара еицаңтон, Саида, Даур, Фатима Гәйинпхә, Наина Тарпхә. Дара рыла сгәи дууп есымша. Ааигәа ауп анышә данамарда Даур Инаңшыба. Ауағы хазына, ағыза гәакъа. Уи журналистра убас ихазынан инаигзеит. Аха, убри апхъя Алина Ачба сlyщны Шрома сахъяз, қыртұак даахъыткъан, Алинене иареи еибарпсит. Саргызы исылшоз ахәыңыз иғсмырхеит. Нас КГБ ағы ҳаны ҳашшыроуп лхән, уи стахын ҳәа сықам, аха мап скуазма. Иахъеидш исгәалашәоит, Алинене сареи хазы-хаз ҳарған, иҳацәажәон. Қыртұа қкәынан даағналеит, уаашанхартә дыпшзан. Аха сара сөйрәгъаны сихәапшуан, ус атахуп ҳәа. Сбиография зегзы еилыррчы исеиңшәеит. Нас, Ақәа ақалак әтәғылазааша амца шакра икоуп, убри амца уатхар, иаразак ихәйткъоит. Убри ауп иқалаз, ишәеит. Адырфәене Павел Ҳаңыраат-иңа Азынба, ҳдекан, ашәкәи изынарыштит, дытқатәуп ҳәа. Аха иара, уи Инна Ҳашпхә лоуп шәйе, уи далгеижеи ианбатеи, Ҳаңыымпхә ара дхама зам, ҳәа мап икит. Уи адырфәене сара Москвака шәйшәти ҳәа саннеи, иаразнак иаттағыт. Атара атыпан, Москватәи аууниверситет ахъ сиеигеит. Уи тоурыхуп ҳәа иағысеммәхеит, аха сыпшәма изеитархәеит акафедрағы. Убас акәымн урт ҳинтеллигенизация аус шыруаз. Сара, хатала, ҭабуп ҳәа засымхәаи раңауп.

- Инна, сара бара бирғешара даара ҳатыр сзақын ҳанқәиңшыз аахыссы. Үбри ақара әтәкәа ҳатыр дүззә сзақын апсуа литература бзианы иахыбыдьруа, ғырхәала ирақәазаны ахәенираалақәа бахърытхъо... Бара аханатә аахыссы блоэзиеси бпбулицистикеи севарғыланы иаабгоит, урт ағбагы «мырғлааңзакәа» рымай буеит!.. Нас ишәкалеи, апоет, алирик Инна Ҳаңыымпхә, даара әйаулаз, ақыбағ бзиаза змаз амматематики лареи ринасты аилағара?!

- Сыпшәма рапхъаңа дызбейт Москва, Алитеттература институт ағы. Уа ағар атара ртөн, Денис Чачхалиа иғыып. Ишыздыруа ала, иара иалхны игеит урт Апснытәи. Зын иккәиң хәйыңи диңнәит азеиңшнхартағы. Саргызы исыдигалеит уи Алитеттература институт.

Аха сара ашкол ағы зны схы иташәахъан Москва ажурналистика сталоит ҳәа. Уи азы мап ицәыскит, амала, Денис иажәақәа уажәгъы сгәи итахәхәа итоуп. Убарт рбара сықан, сандәылтцуаз, алифт ааимкъан, арпыск даатыцит. Даңсызуоп ҳәагызы қамлеит. Амала, алифт сантала, ахыштәхәа сааңшы сихәапшит. Иаргызы дхъаңын дысхаңашуа дылан. Иаразнак алифт асырkit, аха уағибартамыз акы хуҳууа сгәи иацралеит. Еиха ахъаа еипшын, хырпашы змам. Адырфәене абиблиотекағы стәан. Ицәйттәгалашәа иахъықаз стәалон, уантәи амаалықы исахъа ахыркнахаз збартан азы. Убра дненит иара. «Схынхәхъан, аха абрахъгы сығанапшып схән», ишәеит. Акыр дшемидаз мәшшө икан. Иаразнак ҳайфызцәхәеит. Ҳайбагап ҳәа зынкызы сымхәиццыз, иаргызы убас ҳәа сгәи иаанагоит. Аха хырпашы змам акы акәын илаш. Цәғашәа икәйшын.

- Бара бытшама, Маврик Начкъебиа, сара ибзианы исгәалашәоит арака айа даалганы Москва Иреиңазоу айара шуртта, аспирантурасы даннеи, апышәара здызкүлоз уакаты айарауа дүззә, аматематикәа, апрофессоруа дыншарьеит, абас дқыншыны, абас абрә атәарадырра иазыманшәалу Аңсны диңәкъама ҳәа! Уи ашытхә шәара уа Москва шеебадырим, баргы Ломоносов ихб зху Ахәнтиқәарратә университет ажурналистика ақәша бтән, шәйнасты өилашәйеит, ишәхшешит ачқыны азғаби!..

- Уи аамта.. Сара ишыздыруа ала, иара аспирантура дтән, аматематика иудағағзас ақәша. Алекциақәагы дрыңхъон уака, акомпиутер программақа ирызкны. Усқан Аңсны азәгъы дааламғацыз, 1985-тәи ашықас акәын. Иара апышәарақәа анитиуаз симгар иуамызт. Сара даара саңыпхашын, ахәыңы сизыпшын. Аха еилыскауан, иара даара азаттара зызы азә шиакъыз. Изыхъөзгы ихшығи ицәалашәареи акырза ихараны иахъеилдүргоз акәын. Аха убри зынза ирхашаузомызт. Апышәарақәа анцоз апрофессоруа бзиа ирбон иғәеңшәәрә. Ахаан ибилет иахәампшыцызт. Дара интерес иримаз азтаарапқа иртон, убри иалацәажәон. Нас, акомиссия апхәис даналатәаз, есымша лышәткәа сара исзаалтиуан акоридор ахъ. Зны дандәылт, ауағы дыштатан даарыштит. Есымша икәшан иқаз ауриақәа, атара ицыйтоз уамашәа пату иқәиртән, аилағынтра иалагеит. Аха дандәылт иреиңшәеит, ихб зынза ирхаштзаарын. Адиссертация исит. Иахъеидш исгәалашәоит, иғыга нықәйтшит. Иаасырпшит, ишьакысырғәеит ари атема, ишәеит. Илаңш ғәделашәоит, ҳараза ғыара днаңшит, акы ибозшәа. Аибашыра алагамтаз, қыралы ҳзығын ауда ашәмә ағыруа пхәис шәдәйлтруоуп ҳәа ҳаңталькит. Ҳақајамкәа ҳаматәақәа дәйлгән ильгәрлеит. Ҳара иабаҳдыруа аибашыра ишалагоз мчыбжык ала. Сара саалаган, идиссертациеи, аламала уағы ицыхъамшәоз ишәкәи ганы, Ирина Агрцха лықны истәахит. Ҳаиғызыцәан лареи сареи. Аибашырагы иалагеит. Аибашыра аштыхә иаразнак снеит Ира ләғи. Аха қыаад заттәйкызы аанымхеит, лхәеит. Алацәажәара акәым, азхәиыргызы сцәуудағупу. Амчәа иадитцаз, уахыкъызы дныштылан дмүшәацызт. Иагарааны дгәоутарғызы, бжысны даауан. Усқан иқалазеи ҳәа сгәақуан. Аха

Владислав Арзынбай М. Начкъебиа ицкәын
Руслан Акәатәи алици-интернат аштағы

далашығны акы иҳасабуан. Зынза имаңын уи атема иағыз адунеи ағы. Адифференциалтә уравнениақәа. Икәгәйшүаан. Сара, аибашыра анцоз, дааңыпхъаца идиссертация салацәажәон. Иара дычон, жәабатыы бзызығуеит, уи хыаас иқабыттан ҳәа. Ахъараз арыцхә алырхъан, ааңхъарагы изаарыштит Москватәи аууниверситет ақынтыи Апсуа университет ахъ. Аха усқан иара дтәххеит уи апсадғыз ахъчағыс дықазарц, иттаарадырра акәымкәа. Ишқаастацтар...

- Айара әндиши аибашыра иала-гейт, усқан Маврик иеңш иқаз, ағәиріккәи ах-шығ қыдеи змаз аибашыра ирмұхъары Әүсқә түжіксіз Ҳасынбаев Владислав Арзынба, аха иара аибашыра иоз шериларғашын, биңар шикзамызығы, уака акы шағасымыңшаари ҳәа, реиңа иахъшәартаң аттың ахъ еибашыра дцеит... Уи атоурых бара еиҳа ибзианы ибдүреит, сара макъана ғыргы исым-базаңт ибхәони, ибығуаны, еғыа ибұыңғағызар-ғы, ҳаңхъағыз арзымдышуа ахтысқәа рзаабыртыр спахуп...

- Маврик аууниверситет ағы апышәарақәа шидиқүлоз ауп ишхәқәла. Ацхәа қапшы ағы ианнеи иғызцәеи иареи, раңхъа ишеиңшыз Гәдоута иеит. Акыркынта мап ицәиркит апозициақәа рахъ иоз. Иғызцәа гәакъақәа зынза иримуит. Нас, атыхәтаан, бзыпшарыққынцәадрыцлент. Уртапозициағы иеиңшит. Уртапозициағы иеиңшит. Иаасырпшит, ишьакысырғәеит ари атема, ишәеит. Илаңш ғәделашәоит, ҳараза ғыара днаңшит, акы ибозшәа. Аибашыра алагамтаз, қыралы ҳзығын ауда ашәмә ағыруа пхәис шәдәйлтруоуп ҳәа ҳаңталькит. Ҳақајамкәа ҳаматәақәа дәйлгән ильгәрлеит. Ҳара иабаҳдыруа аибашыра ишалагоз мчыбжык ала. Сара саалаган, идиссертациеи, аламала уағы ицыхъамшәоз ишәкәи ганы, Ирина Агрцха лықны истәахит. Ҳаиғызыцәан лареи сареи. Аибашырагы иалагеит. Аибашыра аштыхә иаразнак снеит Ира ләғи. Аха қыаад заттәйкызы аанымхеит, лхәеит. Алацәажәара акәым, азхәиыргызы сцәуудағупу. Амчәа иадитцаз, уахыкъызы дныштылан дмүшәацызт. Иагарааны дгәоутарғызы, бжысны даауан. Усқан иқалазеи ҳәа сгәақуан. Аха

РУСЛАН НАЧКЕВИБА ИАНИ ИАРЕИ

иара даламгакәа сазтцауамызт, нас еилсүрго салагеит. Истуденттәа тахон, изыхгомызт урт рыштахъ сара аудитория сышпағано җәа. Бзия ибон аудитория, астуденттәа рыхраара. Дыздыруаз ирхөон иажәақәа, умцан уара анырхәлак, сара сымцар, өаңд дымцар, ицода җәа. Уи сара исеимхәеит, аха ус дышхәйциуз здыруеит, ихәйшәя здыруан. Аибашьра һамлароуп, аха ианыккала утып ағы угылазароуп җәа. Захынцьара ус дыкан. Даекы, Пицунда асанатори ағы ҳахыкәз, администрация инаркны зегъы бзия дырбон. Иаразнак икәшон даннеилак. Иахыманшәлану тыңк изықтарцарц иашьталон. Уа инхоз зегъы избахә рхәон есымша. Дантаха, алекендәкәа рацәаны идырғеиет. Аха сара урт зегъы ихәйшәхоз ишырызбоз здыруан. Избан акәзар дара ирзыдьруамызт сара сыцкәын хәйчи Мрагыларахъ иандуи иабди рөф дышынхаз. Ихъз сымхәеит зынкгы, аибашьра цонатцы. Дара еитархәон ажәабжыкәа сыпшемеи, сыцхә хәйчи, сареи ҳазбахә ала, сыцкәын хәйчи даламтәа. Даара сгәи артәгөон урт рыйзиабара, ргәйциыхцих, есымша иара иахыизхъаңшуа.

- Бара быңшәма хазына Маєрік дантаха ашытәхъ, ғыңға ахәйцәа бнапы ианхалеит, урт аазатәын, ршыапы икәйргылатәын, айарақәа иртәйматәын, егъя хатсыра ббаргы, раб дызхымзаз абзиарақәа зегъы дбырбар ақын... Убри ағыза алахынәа анбоу, бағагылеит, бағышиааит!..

- Итабуп. Итабуп исывагылаз зегъы. Урт зегъы схәйцәа ирдыреит. Абзиара шыкоу рбар стахын азы ирасхөон исыцхрауаз, дара рзы абиаира ҝазтоз. Ауа рзы абиаира ҝазтоз. Иахъа дара сара саткыс иғәғөуп. Есымша акырытыздаар стахуп. Аттара стоит дара рөф. Амала, саргы схәйцәа зланыкәызгоз зегъы иакәым акы иатнысымхит. Иагъа сәәкзаргы, рифатәгъы рыштатәгъы ламысла ирхаз, ма ауа ламысла исыдиргалаз ауп. Иахъа ғың банысроуп уи амфа рхәар, уи акара абиаира агәрагара смоур ҝалап. Инысхит атыхәенз.

- Инна, бара Ахәйнәтқарратә телекәаңшарағы аус ахыбыу азы, еуҳараңзак бжурналистикатә усум-тәақәа роуп ауаа ирбо, ҳашәкәыфәеи бареи шәең-цәәжәаракәа бара бдирратара бзия «Уарада» ағы

даара җәэи аладууп зегъы. Сара сгәаанагарала, урт аиңәәжәаракәа ҳлитературагы, ҳбызшәағы зырыргошт, убрин азы, иреиңзюу ателекәаңшратә проекттәа рахъ шүшпар ҝалоит!.. Убарт зегъы инарчыданы, сара даара пату сызыркәүп бара бжәенираалақәе бминиатурақәе еидызкыло бишәкәә «Мрашареи» «Арасазыхъ». Хазы ҹыдала иазгәатматоуп урт, рахътәа раңхъазатәи бишәкәы «Мрашара» ҳпөт гәлымдәах, атрибун Борис Гәиргәлиев иашхъаңжәа ахъацу...

- Избан сыздыруам, ихадараны ашәкәөйра залсымхыз, шәара шәеицш. Еиҳа аус анутөйз, убаскан ажурналистика саҳнагеит. Сара сзы апоезия еиҳау агкы үйкем. Аханатәгъы ҳбызшәа аңсихәеи ағиартеи збар стахын. Уи акыр уаргәақеит, аха уанашьтоу ада псыхәа умазам. Азәи акы узеитеиҳөйт, уара ажәак уаршанхойт. Ифыңхәараза атқызы узаатуеит. Ашыата, агәатәа, анкъаза ажәйттәа раңхъаза иуазыштыз ауафы инаиркны иахъа уара тәкыс иаута ақынза. Ииашан, ажәа аңсы ахоуп. Цыс иахоу уара уоуп, изшәыхны иказмыжъыз. Шақафы сирзыразу, дара рыла урт ацаңхәа ахъаасыртуа, дара ирзымдирзо. Азәи ихала абызшәа изныкәөом. Убри зегъы ажурналистика ағгы, ажәенираалақәа рөгъы искәеилалоит. Ажәа анухәо, доуха мчык аңьашъахә еиңш иатазароуп. Уара иңбоушъаз, иааутыз. Ажәак, еилкаарап. Уи адырратара зегъы арлашар алшоит. Ажәенираалагы. Ииашан, ғыңға ауаа бзиақәа, рдоуха акуп раңхъатәи сышәкәа «Мрашара», Борис Гәиргәлиев Руслан Қапбей. Урт мышны ашәкәыфәа ирыланагеит. Ателекәаңшарағы сдирратарақәа акы аңрылтуа, сымбақызыт, ма аус сиңизуа ишсырто еиңш ауп. Схала санахо, иагъа аңға адызбаларгы, ауаа рыблахъ имнейр аеит.

- Инна, сара сбазїаазом аўыхәтәантәи аамтазы иарбан оғымтәақеу биэфу, ақыңхъ иаңбырхио җәа!.. Избанзар, бара Ҵыңхъ ашықәс аңәамтазы ажәа сывбетт, ажәенираала ғыңқәа «Алашара» ишаңзынабыштыуа ала!.. Бара ахаангы ибхәаз җәан, ус анакәха, сынтаа Ашықәс ғың ҳазталааз азын ас ғың ҳақәнәрғызыт, ҳубилиаргы ажәенираала ғыңқәа ҳалтот, миәан, убри ақәзами агәиргъағәаша захъзугъы?!

- Анцәа шәирманшәалаит аредакция «Алашара». Уара есымша сүзыразу, еилымх ҝамтәа, зегъы ахъукыпхуа. Удам здамгы ус азәгъы дыздыруам. Ҵыңға акы сымкыпхуа заргы, тәкык амоуп. Уразразы итабуп. Аблар хара алпха, аблар шара алашара шәыңзаит! Ҳтоурых аус азыжеит. Истәлалашәом номерк самырхакәа, апхъаша стеңжети. Иахъа еиҳа еилыхны сапхъозаргы, ишәмьиңхъ сгәи рызтам. Ҳәрадада, ажәенираалақәа шәаазгойт. Ашәкәгъы еидыкылароуп. Еиҳа-еиҳа исцәүудағоит аамта схазы ашшара. Уи арғиара зынза бзия иабазом. Аха Анцәа иара идыруазар ақәхап узнигalo амфа зуҭаху. Алахынта ыкоу-икаму җәа схәйциуз хынфажәа шыкәса. Иахъа маңк еиҳа ихынааеит, икоуп агананх. Инагжаны издиргу: схала санысит уи амфа, аха амаакырақәа сыман есымша. Ажәа, Аңсуа дгыл ахъчағаңшара рдоуха, Сан.

АХПЫПЫН¹

Иасуоу, иамысую? -
Ипшын ахпышын.
Уажәымзар ишнатжъара
Ихиан ағырлыпин.
Икәанызануа ңшакгыы,
Ишыталон аңста.
Апстхәақәа аныштәуа
Италон атра.
Аха ашәтыш хпышынра
Иазгаган апша.
Уртқәа азыхгомызт
Ифырлыныз ашъа.
Аамтаказ ибыышза
Иштәуан ахпышын.
Нас ибыышца
Иахалон амшын.
Ахәыңцақәа ирылаз
Адгъылқәа ңшын.
Нахъхызы ипендеиуаз
Гәйбәрала итәйн.
- Мрахәага-блахкыга-
-хпышынуп сара.
Аңыгтәтихәақәа среиуам,
Са сгәирбъоит ңәғъашәа.
- Упсадгыл ааныжъыны
Үцеит, ахтыкәә.
Уаццент машәырны
Иухалаз апша.
- Схалоит, сахъзорит
Адунеи зегъы сара.
Сахъымнең үйкем
Сара шамаха.
- Убағәа иртәлап,
Иуеижъап апша.
Угәйбәрәкәа урағла,
Уаркъалап хара.
- Сышъата нсыжъит,
Ахааназ инхоит.
Аха са сыңсадгыл -
Амрахәага - сазцоит.
- Избан изынужъыз,
Изхәэртоузи ара?
Уаныкем закәзыи? -
Иагон агәирфә.
Ахың иахъынхалан
Ашәтыш атәыц.

ДАСУ
Дасу имра иара итихуеит,
Дасу иңшакәа иразоит.
Дасу ишъха иара ишътихуеит,
Дасу ижәлақәа лайткоит.

Дасу имра дзенпшрахаша!
Иаңа иңылашыа закәу!
Ихы ихаштуа, дзеилахаша,
Иарбан дгылу ирыңку!

Иара иажәа иара ишихәо,
Ишагәйлашти аразъ!
Иламыс ахынза саркью,
Ипшыа ҭыңкәа ирыхъынто!

Иқалоит, ас даныбазо,
Цыара иғәйбәрәкәа еизакы,
Әымт-аргама, Ахышьаргәытца
Датәхәар аңсуа игәтакы.

Адәи иңықәлап упсахаара,
Шәйшықәасала икәабаны,
Иухакнашыа ушырыжъ шара
Иахъа ауард еиңш еикәаҳәны.

Ара иуңыло уара иутәылоуп,
Агәир ғыңтала итәрччо.
Уара инужъыр - уара иуңызызеит,
Ағың, сеидру изеңпшрахо!

¹ Ахпышын - алымхардагәа

Амфакәа ирзыфуан,
Иашытан ағың.
Уажәымзар ишнатжъара
Апстхәақәа ңшын.

Ағырлыпин

Анаңкъарақәа иркын.

Аха зегъы реиҳа

Иццакуан ахпышын.

Агәирбъара-шәара

Агәатца итәшын.

- Иасуоу, иамысую?

- Умцан, ахтыкәә.

Идгъылым зегъы нышәуп!

Уара сгәацахъа..

Уажәы-уажә ипшыхъуан

Зегъы зхарас апша.

Инна ҲАЦЬЫМПХА

АПСНЫ ЗЫХЪЧАЗ

**Гәигәыца ҆ыкыртха
ильтхъзынфылоуп.**

Ашара, адәи иқәлоит уажә Ашара,
Шәртәк ыкоу гәанаңоит иахъа.
Ерцахә иашьтует асыпса алашара,
Кавказ ианылоит ибылуа Амаңа.

Ашара өыхоит итынчхарц афырхатә,
Хтынчра гәтыха иатазатз зыпсы.
Еита исныреит ицәхъоу наңаза,
Аңсны зыхъчаз, уи иамадоу зыпсы.

Шақафы, шақаф рыхъз ҳхаштыз,
Шақаф рыбаф аҳаяағирхашо.
Ихәзхәама Аңсны гәыштыла ифызхыз?
Аамта ңшын ҳахъзоит җәа уи ахәоу!

Интәазом, сыпсы рыхъзарц иахъашыт
пхъазаша змам, уа, хатцара зығам.
Ахаяа тәзәмкәа ирылышпхан иссыло,
пхъазаша змам, пхъазаша змам.

Интәазом, лашара хыпхъазароуп,
Есаира иацу иғыхо аңәкәырда.
Иарбан уаҳа сара схәйцира хызхуа?
Иарбан уаҳа сгәи-сыпсы зыткәа?

Аха ашамтаз, ашаетәа иағызуо,
Ашара рөғыхо, ачкәын хәйц диуеит.
Ашыткәра шылку, дыфуа, дыфуа ассир,
Ныхәа шәтүшәа, лан лышка дааеит.

Узхала разъыла, пеипшла атцеидгъыл,
Нтәашьша змоуа анасып рөиа.
Ихаирыз ииуа, еитеиуа рөиышкыл,
Жәла латцаран амшқәа рызша.

Арцыс шана асыпсақәа дырғысуеит,
Ерцахә ианылоит ипшриа ахәа.
Жәған ахықәан ашаетәа иазкылсуа,
Анцәа сүхәоит, инасыпгы хъча.

Узхала разъыла, пеипшла атцеидгъыл,
Нтәашьша змоуа анасып рөиа.
Ныхақәыра Ерцахә лашара упсадкыл,
Ерцахә ашыха - иаңсызуо Амаңа.

Ельвира АРСАЛИАПХА

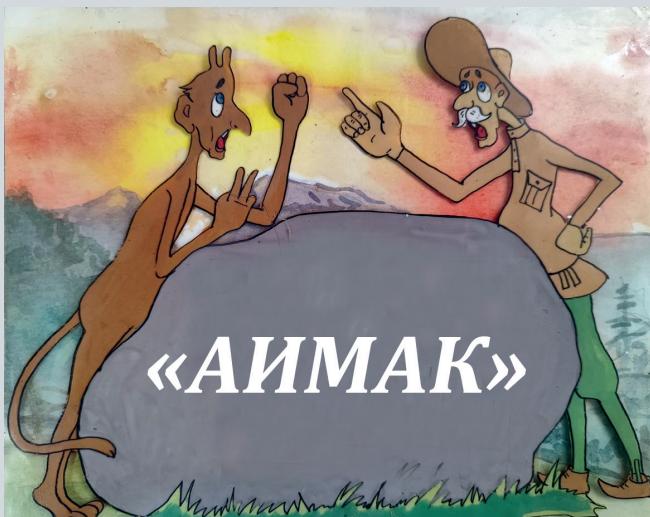
АПСУА САХЬАТЫХФЫ ГАРРИ ДОЧИА ИРӨНІАРАЗЫ АЖӘАҚӘАК

Аңсны апрофесияналтә өйхантатә қазара атоурых ақера шөшүшкәса иреиҳауп. Иахъа уи цөрырғоит ейтқагылаз апсуа өйхантасафқәа, аскулитторцәа, адекоративтә қазара азқазақәа. ХХ-тәи ашә. аబбатәи азбжа Аңснытәи ағыхантатә қазара амилаттә школ анеиззазығыз аамтоуп. Еғырт ажанрқәагы: атеатртә, амузыкатә қазара, ашәкәы аиллиустрациақәа, акинематограф ухәа уи апроцесс иузақымтхо иадхәалан. Апсуа сахьатыхығыз рыйжъара икоуп, зырғиаратә құтазаара атеатри акино ирыдызхәалаз, иаарғышуаштар тә уи аус ақны аихъзара дүқәгызы зауз. Убарт дреиуоуп, аамтак иҳацану, ағыхантсаф, аиллиустратор, атеатри акинои рсаҳьатыхы, Гарри Дочиа.

Гарри Дочиа даараذا изызғелімчә саҳьатыхы қәйрғылағуп, иара аус рыциуеит Аңснытәи атеатрқәа. Ахзыргара злам, саҳьатыхы шъахәу ирөніара хкы раңзала еилағзоуп, иағыцәйроуп ихазу апериодқәа рыла. Дочиа қәғиарала, саҳьатыхық иаҳасаб ала, аус рыциуеит еицырдыруа арежиссиорцәа, иапитдоит иөйхантсо асаҳьақәа, саҳвала еиқаиршөойт ашәкәкәа, аха ицстазаарақны зегъ реиҳа ихаду ҳәа ииғбәз, раңхъазатәи анимациатә фильмкәа раңтара иадхәалаз иусуруп. Асаҳьатыхы ирөніаратә лахынта ашықәгылашы интересесын, аха ицстазаарағы зегъ реиҳа ихадаҳаз аус – апсуа анимациатә фильмкәа раңтарахы днанагеит машәиршәа.

Ихаду асаҳьатыхратә дыррақәа ахъиоуз Ақәатәи асаҳьатыхратә училишье ақноуп. Иара ахааназгы ахъз ду аман атрадициақәе иналкааз артасафқәе рыла. 1978 ш. дтaloит ари атараиура. Итарашиқәсқәа рзы Гарри ихы ааирпшит ақыбағ злуу уағны. Идипломтә усура напхагыз даман еицирдыруа апсуа өйхантсаф Сергеи Габелия. Иара анырра ғәгә ақтәи асаҳьатыхы қәыпш ирөніаратә дунеи ашықәгыларағы, иззәыригейт «апсуа фактурахь» –

Раңхъатәи амультфильм «Қәаблыхәи ағстааи»

М. Сақания, Г. Дочиа, З. Хоконов

Т. Ҳацымба, А. Галазов, Г. Дочиа

Аңсны апсабарахь, уи ахәқәа рахъ, атоурых адақъақәа рахъ, ҳазну аамтазтәи апстазаарахь азғельмұхара ду. Урт зегъы иқазарақны иааныркылоит ихаду атып. Итара аныхиркәша ашътахь, Гарри дтaloит Қарттәи асаҳьатыхратә академия адекоративтә ашлықәа (ткань) рфакультет. Урт ашықәсқәа рзы еибадырит, анағс, ицәкығханы иқалаз украинастәи аполиграфиатә институт астудентка Рита Пациеи иареи. Урт рөғицәгызы еицалагоит раңхъазатәи апсуа мультипликациатә фильм «Ритазы алегенда» аус адулара. Дочиа, асаҳьатыхы – ақырыгылағыс дықан.

Уаңзатәи исахъатыхратә пышә зегъы ақазарақны ихатара апшара иаңқызаарын, ари аус ғыц убриакара дагыланахалеит, уинахыстәи иаамта зегъы зызыз амультипликация ақәын. Айбаба ду зызы, иудағыз ари аус анапағы аагара мариамызт, аха алтшәа дара зызышыз атқыс ақырза иеихаҳеит. Анағсан, иара саҳьатыхық иаҳасаб ала аус адулара далағоит амультипликациатә фильм «Аимак», апсуа жәлар рлакә «Қәаблыхәи ағстааи» амотив ала. Уи ашътахь, асаҳьатыхы-мультипликатор ҳәа иқыбағ аапшит афильмқәа «Ламыс змам адәйгба», «Ахәаахәтыеғә...», «Аб-гаҳағычи арбагы» ркны.

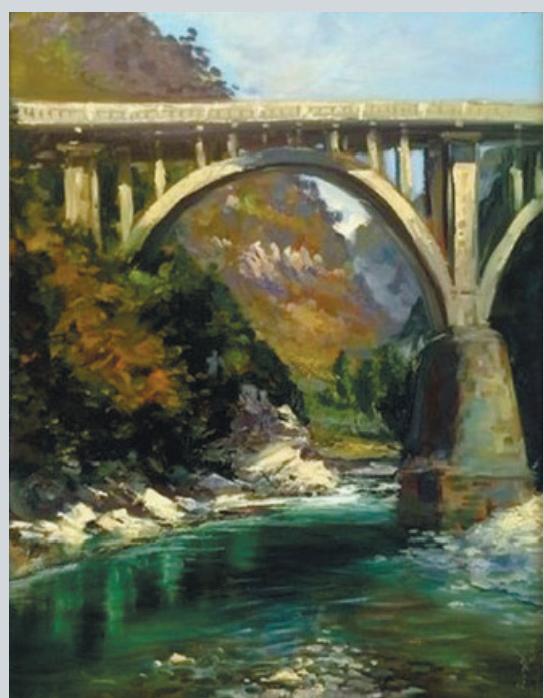
Рита Пациеи Гарри Дочиес ашъата ркит раңхъазатәи апсуа студия анимациатә фильмкәа рзы. Дочиа ирөніарақны, ари аус иаанарпшит акино ақны саҳьатыхық иаҳасабала илаz ақыбағ, иара қазарыла арежиссиор игетакы ааирпшан иапитдоит ахәқәа рыла, даңдрауан афырхатца иқашшы аарпшра. Амультфильмкәа рыхронометраж ҳөйшүп, аха атыхрақәа рөазықаттара аамта раңзә атахын. Аусура айбаба ғәгә ациын: есығены итыхлатәйн, ириашалатәйн зызы инареиҳаны асаҳьақәа. 1991 ш. Гарри избеит анағстәи ицстазаара анимациатә фильмкәа ртыхрақәа ирзикырц, дагытәлеит СССР Ахәынтқарратә телерадиоелахәыра иатәйз амультипликаторцәа ркурсқәа. Уи напхагыз даман еицирдыруа ақаза Ф. С. Хитрук. Асаҳьатыхы арт ашықәсқәа иғәлалиршөойт зегъ реиҳа иудағыз, аха аинтерес ду змаз ракәни. Уи аамтазы аус адулара иалагеит Рита Пация лысценари ала иаптаза зметраж хартааaz ақынцытәи фильм «Ахәынди Атсыси». Ари раңхъазатәи зметраж хатәаaz апсуа анимациатә фильмын, Дочиа ирөніарақны, зегъ реиҳа ихада зиустақәа ируакын. Уи аамтазы ипланқәа раңзән, апстазаара изаанартуан аперспектива ғылқәа, аха иалагеит аибашьра... Гарри иус нижыр ақәхеит. Дгъеъжыт ицсадғыыл ах.

1992–1993 шш. рзы Аңсны излагаз аибашьра ихнабралеит апланқәа зегъы. Ааха ғәгәхеит, иузхамыртәаауа қәйрәхеит раңхъатәи ашығақәа қазтоз, иғыцу милаттә брендны иқалар зылшоз, астудия аматериал зегъы ацызра. Урт зегъы аибашьра апхъатай амшқәа рзы иқхын.

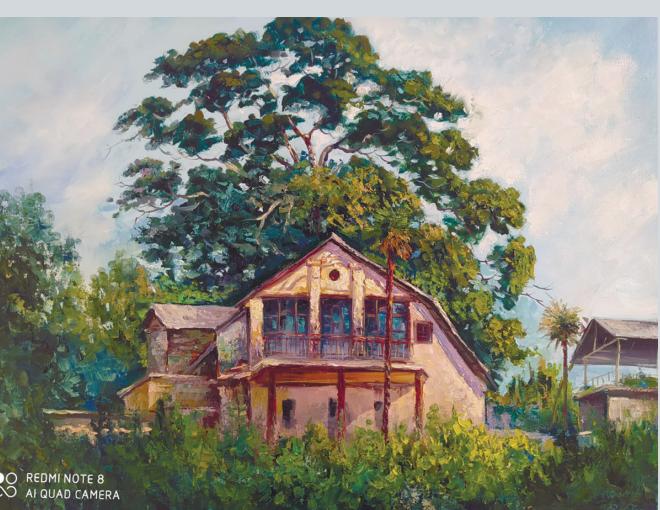
Асаҳьатыхы изы – аибашьра пышәароуп. Аибашьраан, апсуа саҳьатыхығыз раңзәағы аибашьра ицент, еғырт, ацыбаға рбон атыл ақны. Урт ирылшеит рқазара абъяр ахъ аиагара, уи хымпадатәиниң аға иабашьрақны. Гарик убри ахырхартала зхы аазырпшыз дреиуан. 1992 ш. еиғекаахеит, акультуратәи ауаажәлларратәи құтазаарақны арольду назығзаз асаҳьатыхығыз ргәып «Ажәеиңшыаа». Ари аилазаара иалалеит ағыхантасафқәа, аскулитторцәа, аплакатқәе, асатиратә карикатурақәеи раңтара знапы алакыз зегъы. Итышынтыламыз атагылазашағы иаптаза арт аусумтакәа зегъы ауаа ргәи шытырхуан, еиднакылон. Аибашьра аветеранцәа азәйрөғи иаҳығы иргәлашшөойт аға

Ашъха шыыжымтән

Гәымстәтәи ацхә

Ақәатәи апеизаж

АСПЕКТАКЛЬ «Мшақачы»

Б. ЧАНТУРИА

Г. ДОЧИА, А. СТРЕЛЬНИК

дтәйләлүзхуз, аңсул еибашыңа рфырхатца зырызгоз, итчарыз асатиратә хәғәкә. Дочиене егырт асахъатыхыңа аңсул тақә агәйлалеит Нальчик 1993 ш. итчыңыз атчыжымта «Человечество уцелело, потому что смеялось». Иахъя уи атчыжымта аибашыра иашықәснәцәроуп җәа ухәар ауеит, ианыңшүеит аңстазаара атрагедия еиуеиңшым асахъаркыратә формақә рыла. Ихъантаз аибашыра амшәа ирлыкыз иусумтақә еиднакылон еиуеиңшымыз аудитория, даензың ишьақәнарғәөн, аңсул амч абиңар аткыс ишеттәм.

Гарри Дочиа иусумтақә алкаан, иара аицлабра «Аибашыра ашықәснәцә» аңны аиаира згәз дыруазәкын, асахъаркыра-политикатә сатира ажанр иазкыз иусумтақә рзы.

Аибашыра ашытаки Гарри дазыхынхәуеит иңстазаараңы зегь реиха ихадоу аус, анимациятә фильмкә раңтца. Асахъатыхы – ақәыргылаф иаҳасаб ала, жәлар рлакә амотивкә рыла аус адиулоит анимациятә фильм «Мышә».

Атчыхәтәантәи ашықәсәа раан Гарри даараза ибзианы ихы ааирпшил атеатри акинои рсахъатыхы иакәни. Аус рыциуеит инагоу атеатркә. Иара саҳъатыхы – ақәыргылаф дыкоуп аңар ртеатр арепертуартә спектакльә: «Амра антәшәа ашытаки», арежиссиор Е. Цъениа, 2020 ш.; «Госпожа министерша», арежиссиор Е. Цъениа, 2022 ш.; «Ауаси аджентельмени» арежиссиор С. Агәмаа, 2024 ш. убас итегевы ркны.

2019 ш. Аңсул өар ртеатр атруппа қыпш ахәаңщәа иддирбейт Б. Шынкәба ироман ала аспектакль «Азынтыарах». Режиссиорс даман Алиас Ағзба, саҳъатыхыс дыққылан Гарри Дочиа. Дочиа асцена асахъатыхы иаҳасаб ала, избейт иуадағыз өзтәарап – аамтәи ақәыпшыларе. Арт ағкатогориак хымпадатәиуп, аспектакль азы асахъя атчыраан. Адекорация аелементкәа иаадырпшүеит афырхатәа рыңстазашьеи рыбазашьеи.

Аспектакль еибытоуп иаку стильк ала, акостиумкәеи адекорациякәеи пштәйк ала еиқәғыртуетеит, урт зегьи аайдыланы аспектакль асахъеи азеипш драматургиеи ирықәшшәоит.

Даара аинтерес зтаз иусумтахеит С. Чанба ихъз зху Аңснытәи ахәйнтыкарратә драматә театр аңны арежиссиор Мадина Аргәйн лықәыргыламта аспектакль «Ахътәи уасцәа» азы асахъатыхы Дочиа икайтձаз асахъя. Г. Дочиа асахъаркыратә мыругақәа рыла илиршеит атоурх аепикатә мөхак аарпшра.

Асахъатыхы Дочиа атчыхәтәантәи иусумтақәа ируакуп Чехов ипиесе «Дядя Ваня» иалхны Бенар Ақаффа испектакль азы икайтձаз авизултә фычара. Агеометриатә фигурақәа рыла еиқәыршоу адекорация-трансформер улаң зхымзю аиужъра апнатсоит. Адекорация хантаңәзәм, узхәаңшуа уақәнәкзом, асахъатыхығы арежиссиоргы ахәаңшы изғелымчара ииаргоит арежиссиор иғәтаки актиорцәа рыхмәрреи рах.

Акино

Атчыхәтәантәи ашықәсәа рзы Дочиа ихы ааирпшил ицьоушъаша акино асахъатыхысны. Ари ахырхатала Дочиа илшеит, аңшәа змоу қазаны ихы аарпшра. Иара акадр аестетика маңара ақәзәм иацитдо, иара иацитдоит аепоха атмосфера. Аңсны акултуратә пштазаараңы иналукааша хтысхеит Фазиль Искандер ифынта «Чик ихәйчра» ала, еиқыршоу Урыстәйлатәи арежиссиор Аслан Галазов

иифильм атыхрақәа. Зметраж хартәаау Аңсны итчыңыз афильм даеа дақъа хадакны ианылеит Гарри Дочиа ирәиаратә биографиаңы. Асахъатыхы илшеит ицьашаҳәэз аамтә атмосфера атчыра, афырхатәа зхаану аепоха адоуха аартра. Даеа рәиаратә иааирахеит арежиссиор Җания иифильм «Спасибо деду за Победу» атыхрақәа раан иусура.

Гарри Дочиа ирәиаратә иңшүеит атың ааннакылоит ағыхантә. Иара Акәтәи асахъатыхратә училишье иамаз иреигыз атрадициякәа зегьи ағиттаит. Иртәфы, идипломтә напхгафы Габелия Сергеи аныппа ғәгәа қайтцеит ишьақәгыларә, икәзараңы ағыхантәтә күлтүреи атемаңа ралхреи ркны. Атчаралурта атзамцқәа ркноуп Дочиа ңхъатәи ирәиара ахырхатакәа ахышьақәгылаз. Иғыхантәтә иусумтақәа лассы-лассы иуцылоит аңсул саҳъатыхыңа рцәыргақәтакәа ркны, уа ихадоу атың ааннакылоит апеизаж. Иусумтақәа зегьи еилькка иудырбон иуникалтәу, ицьашаҳәу Аңснытәи аңсабара. Илаңш итиршәом акултуратә бақаңеи ажәйттәи аныхбаақәеи, асахъатыхы қазарыла урт аңсабаратә ландшафт иалеигалоит. Дочиа аңсабара иашыклапшуа саҳъатыху, аңсабара аңшәа иусумтақәа ркны иаңнатсоит аемоциа-лирикатә гәалаказаара. Иусумтақәа зегьи ирнышүеит бзиабарала зыңсы туо аңсабара атчыара.

Аиллиустрация

Гарри Дочиа ирәиара иамоуп даеа ганкгы, уи саҳъатыхы – иллиустраторк иаҳасаб ала иусумтақәа. Иара саҳъала еиқәиршәеит ахәйчәа рыртага шәкәи «Анбан», артага шәкәи «Иаахақәыршоу адунеи». Иллиустраторс дрыман еиқыршоу аңсул шәкәйфәа рышәкәа: Рушьбей Смыр «Рада Гәышьша», Гунда Кәйтниа «Агәйгәым шәкәа». Гарри Дочиа ақыр шықәса раахыс саҳъаркыратә редакторс аус иуеит ажурнал «Аңсара» аңны.

Иахъя Гарри Дочиа даараза изызәлымчай, атеатри акинои зыда ихәартам саҳъатыху, ирәиаратә потенциал, икыбағ, иус абзиабара ибағатәра аганңәа итегевы иаадыртраны икоуп.

**Аурысшәахытә ешталгейт
Гәйнда АЗЫНПХА**

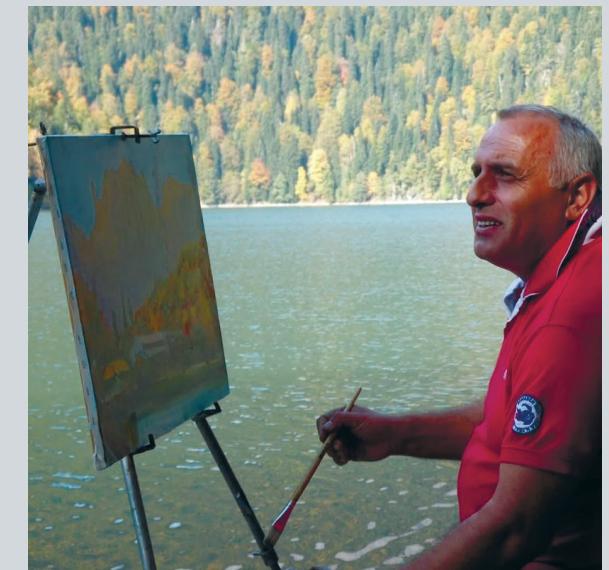
Ритца

Г. ДОЧИА

Р. ЧХАМАЛИА, Л. ПОСТНОВА, Р. ЦРИМОВ, Г. ДОЧИА

Г. ДОЧИА

Нонна ҖХӘАЗПХА

А҆ТОУРЫХ АҲАРАКЫРАХЬ

Азия Мач мамзаргы Анастасия, Ажәйттән Мрагылара ихадаз цивилизациатә центры.

Азия Мач тыңла иахылықу иабузураны акултуратә еихъзара дүкән еилашушан. Урт иреиуан Хаттаи Хеттаа раҳрақә.

Анатолия ажәйттәзатәи ахъз Хатти ахъын. Хатти ахъа цөйртит җерәра қалаанза ахпарати ашәышықәсазы. Хатти ахрағы инхон апсуа-адыгатә быйшәттә таацәра иатданаку абыйшәақә зхылтүз ҳәа ипхъазоу ахаттә.

Хеттаа злацәажәоз абыйшәа индоевропатә быйшәттә таацәрахъ иатданакуан.

Хеттаа икәйрхит Хаттаа. Иааныркылент дара ртың ҳәа ирыңхъазоит аттарауа. Аттарауаф В. Г. Арзынба иттиңауан Хеттааи раҳрақә ртоурых. Уи изакны имоуп аусумтә дүкән. Уажъы абра иаахгоит иусумтәкә реизга I атом ақынтыи ациптәка: «Историю Хеттского государства ныне принято делить на три периода: Древнее, Среднее и Новое царство! Создание древнегеттского государства (1650–1500 гг. до н. э.) в самой хеттской традиции приписывается царю по имени Лабарна. Самым ранним царём, известным по ряду записанных от его имени документов, был Хеттусили I. Вслед за ним в период Древнего царства правили несколько царей, среди которых наиболее крупными

хеттский титул тавананна». (В. Г. Ардинба Собрание трудов том I ад. 32).

Суппилулиум II Хеттаа раҳрағы атыхәттәнәи ахъиакын.

Хеттәи аимперия иаҳтықалықын Хеттуса (тыркәшәала Ҳатуша).

Хеттаа раҳра қалеит ихъшоу ацъазтә шәышықәсазы.

XVIII ашәышықәсазы ҳера қалаанза Хеттәи ахъа Егейтәи амшын инаркны асадатын Шъамтәыла азиас Евфратында иназон. «Хеттәи ахъынтықарра Азия Мач атакырадылы аиҳара аттанакуан. Уи даара иғәрәз, амч-алшара змаз ҳәынтаррар. Иара иатданакеит XVII-тәи ашәышықәса инаркны XII-тәи ашәышықәса ҳера қалаанза. (В. Г. Ардинба Собрание трудов том II ад. 74).

Хеттаа ривилизация хыбгалеит XII-тәи ашәышықәсазы ҳера қалаанза.

Еиқәханы икоуп иахъа уажъараанза рыйштамта зныңшура раҳтнықалық Хеттуса. Уи Тыркәтәыла ахътықалық Анкара иацәыхарамкә, апровинция Чорум иатданакуа ақыта Баозкьио (Боназкале) икоуп. Иара апсабаратә ҳаҳә дүкән таңықканы, мамзаргы еиқәтәнди икоуп қалалық қазарыла ишыкатоу үяумышарц залшом. Хеттуса қалалық ахъыкәз атың шыхараны, қәапағарапаны, ҷаъараны икоуп. Хеттуса қалалық афы уяннейлак ашып көрүштән ахъыкәз атасынан. Он имел важные военные, культово-религиозные, правовые и экономические функции. Наряду с царем важную роль, особенно в сфере культуры, играла и царица, носившая

политическими фигурами были Мурсили I и Телепину. Менее документирована история Среднего царства (1500–1400 гг. до н. э.). Наибольшего могущества достигло Хеттское царство во времена царей новохеттского периода (1400–1200 гг. до н. э.), среди которых особенно выделяются личности Суппилулиумы I, Мурсили II, Муватали и Хеттусили III. Система государственного устройства Хеттского царства характеризуется целым рядом специфических черт. Верховный правитель страны носил титул хеттского происхождения табарна или лабарна. Он имел важные военные, культово-религиозные, правовые и экономические функции. Наряду с

царем важную роль, особенно в сфере культуры, играла и царица, носившая

Хеттаа Хаттаа раҳра хырбгаланы, ртың ааныркылент, аха дара ир-ғыртцааз, ирымрыңсаңыз раңоуп. Хеттуса ыкоуп 1050 метра аҳаракырағы. Уажъа уанхалалак Хеттаа рынхарташтақәа убартоуп. Ҷара-цъара Апснытәи акромлехкәа иреиңнушыларта икоуп. Хеттуса қалақы хыртәртән. Бааш дуун, ахъхычара ишазкыз фашьом. Ари ажәйттәни ақалакы иағыкыршаз, изыхъчоз абааштзы – быйж километрак икон. Хыхъ иубартоу анағсты, ирхәйт 71 метра рұқында аура змоу адғыл аттәни ақартғыбы амоуп ҳәа.

Хеттаа рықалақы хыртәртә ҳатаит ажурналист Манана Кәакәсқырыпчай сареи. Ҳамғаңыргон археолог Еңе Трапшыңхан лхатәфыза Ағзба Волкани. Үақа иаҳбаз, иҳаңаз мәмк ҳалацәжәлан.

Ақалакы Хеттуса агәашә дүкән ҳәба аман. Зегъ рааста иаҳбала ауаа ирдүруа алымкәа зну агәашәни асфинкс зну агааша роуп. Ақалакы афыирацәан Анцәаиҳәартқа.

Ҷақатәни ахәтағы уяннейлак уназыдгыло Анцәа иашыапкырта ахъылыз ашыата-ауасхыр еиқәханы икоуп. Уи ианыпшүеит аргылашы зеңпшраз, ағәәи ахъамаз.

Анцәаиҳәарты зызыкы афы анцәаханы Ҙешуби ихатәфызеи, амра анцәаҳәпкәыс Ҳебути роуп ҳәа ипхъазоуп. Анцәаиҳәартта ахъыкәз анеиртағы азеизгарты ықан. Уи иану алым асахъа даара ибзианы иеиқәханы икоуп иашыауажәраанза. Иара Анцәаиҳәарты ашытоу ахажә иамоуп ақылтәарақә. Уи иаразнак уамашәа иубоит излақтардази ҳәа. Ишырхәо ала, урт ақылтәарақә аргылары амәттә шылака маңқәа тарғылан излеибадыркуа роуп.

Урт уанрағслак Анцәаиҳәартта агәта ишытоу ахажә шыацщтәйлананефрит ҳаҳә. Уи анефрит ҳаҳә Мысратәи афараон Рамзес II ахетт ахъкәәжә ҳамтас илиттәит рхәоит. Уи анағ, амарда уағаланы афада ухалоит, уи амға үүркәшәала Ғыңқә кале зыхъыртаз атың ҳаҳунаноит. Үақа ишшан 3 нызкы инареиҳаны анышәаашы иалху асырақәа зну ахъытәхәзиз ажәйтә библиотека. Уи анағ, амарда уағыкәшаны ушнейнүа ахъа иғәашә ҳәа изыштыруа унадылоит. Уи агәашә зсахъа ану афы анцәаханы Ҙешуб иоуп ҳәа азгәртәит аттарауа. Иара иарма напы шытыхны, итақкәым ратәаны икоуп. Уи апшәа ҳәашшыа форманы икан. Уи

ақақыа иантаны иаҳыпшаахаз Хеттаа раҳра иатданакуа атыпқәа рәоуп. Уи агерб Хаттаа рұқынта Хеттаа раҳра ииасит ҳәа азырхъазоит. Ө-хык змоу ашыаударын ажәйтәзати символлуп. Ҳә-нызкы шықәса рұқында ахъыттәйт. Иуылойит ажәйттәни Мысра, ажәйттәни Индия, ашумерцәа ркультурақа рәеи.

Хеттаа рыштакханы уи агерб Римтәи аимперия иадырганы икан. Римтәи аимперия анеилаха, иара Византиятәи аимперия иасимволны икалейт. Византиятәи аимперия ашытакханы Урыстәыла Ахратәрахъ ииасит Иван III-тәи ихаан.

Хеттуса ашытакханы афы ақақыа үрүбжыланы ушнейиа уапхъа иацәицәрттейт Анцәаиҳәарттағы жәбәфа нцәаханы еиштагыланы ахажә цәнәи ғасахъақәа зну. Урт ирхуо ахъылтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан. Зегъ рааста интерес уздырызғо, атызкәа рәеи итағканы иану Анцәаиҳәарттағы иағалықтарчкәа апсуа ажәйтә инықәиргоз ахъылтарчкәа иреиңнушыларта икоуп. Уи атың ашытакханы ҳәа иашытоуп. Иара ғасабаратә ҳаҳәла икәйршоу ғашытапуп. Ө-ғыкны икоуп, ахъыб амазымыт, ус иаартны икан.

Гүгүца ЦЫІКЫІРПҖА

«СӘАТАХЬА НАСЫГЗЕИТ...»

Ақалғыба Лиосик Уаҳайд-ида ара-
ион ақны еиңірдіруа, зхатәс ду-
неихәаңшынша змоу, иззырыфуа уағ
нагоуп. Араион абыргңә рхеилак
далахәылоуп.

Лиосик Уаҳаид-ица иан Гәымба Тараазия (Анчка) ф-еибашърак дыр-хаанын (1941-1945 ш., 1992-1993 ш.). Лара дныңәасын. Анцәа дызтаахъаз пәкәйсүн. Абгархылқәа иахъагы уи лыныңәарақәа рызбахә рхәоит. Алапш тәхәддәкәа илдыруаз амч рыман, азәй-рөфө ршъапы иқәзыргылахъаз ны-хәаасын.

Аңсны Аңынғылтәйлатә еиба-
шыра ианалага ахәса, ахаңә, ана-ара
аेңтахъқә арықәртсон, аныхәра-
қә мәғдүргөн. Убарт аеңтахъқә
зәкәйзәцә рхыпхъазараңы дылан
Гәымба - Колбаиа Таразиа (Анчка),
Лиосик Ақалғыба иан

Ақалъба Лиосик Үаҳанд-иң ах-
тыс иғәларшәо, тынч-тынч дцәа-
жөөн:

- Саҳәшьваца Азакиши Валери
хәа дықан, Баҭымтәын. Yaҝa дынхон,
аус иуан. Ианшыцәа ҳақынынхоз Апс-
ны иңсү алан. Araҝa ақыртцәа
аполитикатә хынтағынтарақәа иан-
рылага, иара маӡала Баҭым иҝаз
аңсуаа аус рыйдиулон. Аңсуаа ҳта-
гылазаша деилиркаауан. Уи иңә-
жәарақәа Владислав Григори-ида

идтала инаигзон. 1988 ш. инаркны Аңсны дықан. Валери алеитекнант еиҳабы ҳә ахъз ихын, арратә пшыхәйес дықан. Азакиши Валери аибашьра ағбатәи амшазы дтахеит - иҳәеит Ақалғыба Лиосик. – Дантахоз Аңсны ақазылхыртағы аус иуан. Валери дыштахаз Колбайы Чычыкә исеиҳәеит. Ақә ақыртцә шалалахъязғы, Мышәба Арқадиа, Адъба Шыаликә, Отырба Алик, Валери, ағбатәи ақалақтә хәыштәтыртағы днаргеит. Үақа Царгәыш Канбей дрықшәеит. Ашыр-паз ағны дааргеит. Үсқан өаха-хаха икәртәзомызд. Амра ахықә иан-

ыңғыла, анышә дамаһдаразы дан-
ылахға, сан аҳалал анилтоз, аға-
хъя лұқеит. Аңсы инапы неиҳыл-
ын, Аңқәа иаҳ лхы налырхан,
ыбжы аалыргеит:

- Иахъа ҳаңсадгыл иахагылоу
ладислав Ду, дааимбарк иеиңш
иҳәаңшуюйт. Иуаажәлари иареи
ымзғы рымгакәан, Аиаайра ганы,
тыңаңы днеини избар, хышықә-
зхытца арбагъ шыны, ачаҳар-
әи ахәажәи агәйблаақәа рызна,
литрак ацхеи, арқағ-ацъағт иал-
ааштыхны шыапыла Абгархы-
рынтә Ақәанза Арзынба Владислав
ахтөөу снеини, хынта сикәшаны,
чыңдәаны сөатахъа шсықәйсхуа ҳәа.

Ихаңтахаз Валери алағырз наин-
тыпсаны, лөгөзцә дынрылагы-
ситет...

Гәымба-Ақалғыба Таразиа Осман-
ұха ҳажелар Аиаира анырга
шытаях агәмбзиарақә шытылхит.
Ықәссық леңтахъалызлықәымхзеит.
Лақә-
ицәа еизан илықәеит, ибыл-
ом, бымцан, ҳәа. Лчымазара аал-
шртны, леаалыргәгәан, атак қал-
еит: «Сара Анцәа дсызжью! Ис-
раз, сзызхәаз сирбеит. Владислав
у дахьтәоу иуадағы снейны, хынта-
кәшаны, хымзғы имго ҳәа ҳәаны
қастцароуп...».

1994 шықаса цэвийбрамза 27, шардаз асаат дэшьба рзы, аfeaтахъя нагзараазы амфы дыкэлент. Фашан. Дара сашьа, - ихэеит Лиосик Уахайд-да, - амашына ацсэй икын. Уаkа мотацэа татээн: Астамыр, Астян-а, Инесса, Есма. Амфахь лыцсы илахээр хэа хшэаны, лара илыкэлаз үкаффа-Агрба Чыма Шырын-ипхэ лыцахтцеит. Сан минуткгы амалына дтамтэеит. Дара хара-хара лыцын, илхылацшуан. Цьара зык таххама, лыцсы ааиталкуазма, ил-лыцшуан. Чыма цытк шьапыла лыцныкэеит. Длацэажэон, лгээы ырэыхон. Алаба илкыз аалытцарсуа

АКАЗАРА № 1, 2025

маңара Абғархықә инаркны Ақөанза шыапыла лымға налығзейт.

- Сан, - ихәеит Лиосик Уаҳайдипа, - Анцәа ихатцара лцәа-лжыбы иалан, амш ашъарағы лыман. Аштағы лкасы шкәакәа лхатданы да-наадәйлт, ихәарчаруа иқаз амш, адыдра иалагеит, имаңысын, адуд-

неи аалашеит. Днасқазгоз зегы дымцаразы илыхәеит. Амшгы акалашәа икоуп, ас амға анылара цәгъоуп, - рхәеит. Лхы-лчы аразреи агәбылыреи ықәыхәхә, ус ҳалхәеит: - Сымға сыйкәыло цқьюуп, убриазы амшгы еилгоит, сыйгәтакгы нагзахоит, - ҳәа дныхәаныпхъаны, шыапыла амға дықәлеит. Усқан лара 75 шықәса дыртагылан.

Гээмба-Акалъба Таразия Осман-ицхэ ашардаз, асаат пшьба рзы амса иқәлаз, жәиңш саат амса данин, ахәйлбыгеха асаат фба рзы Ақә дненит. Ешыра «Анхәа лыбз» ҳәа иахъашытоу архәарақәа рәкны данкыдлоз, Озган Константин, Вла-

дислав Григори-ида иқаитаз ахә-
рала, дылдылеит. Амға цәгъяғы ама-
шына дтатәарц леихәеит. Лара ус
лхәеит:

- Нан, сара Анцәа сиҳәан амға

сықәлеит. Анцә адызыжъом...
Арзынба Владислав Григори-
ипа ағаташың зәйә апхәйс шыапыла
амса дышықәыз иаҳаит. Акә авокзал
азааигәара, Царгәыш Витал дызлаз
агәың лыылелит. Иаалыңгылаз, апс-
шәә анралхәа, ус дхәеит;

- Сара Владислав дахътэоу ауда-
дағы снеироуп, тәка дысцылар ка-
лаzом. Дахътэоу иуада ддэылым-
тизат.

Арзынба Владислав Григори-
ица усқан Д. Гәлия ихъз зху Апсуа-
ттәаратә институт ақны дтән.
Ахыбра ағналартағы ауа раңағыны
илзыңшын. Игылаз рхыпхъазарағы
Сократ Цынцзали Тополиан Аль-
берти рылагылан. Сан хыхъ дхала-
разы даарыгәтүларкит. Илыңыз
лмотаңәа рұқынты уаҳы илыңхалаз, 16
шыққаса зхыттуаз Ақалғыба Астанада
доуп., – ихәеит Лиосик Ақалғыба.

Арзынба Владислав дахътәаз ианыныңнала, иара астол даахытъын дырцылеит, игэыдикылеит. Лара хынта дикәшеит. Нас дызлалныңәоз аркағ зталтәоз, ағынтынә иаалгaz ажәйтә фырцъан интатәаны, дылны-хәеит. Дзыхныңәаз агәатәа аалхны,

фаразы илтейт: – Сара агәатцәа даа-
а бзия избоит, – ихәан, даалеихыр-
әан илымихит. Аныхәара даналга,
ладислав Григори-ипа итабуп җәа
еихәеит, илыцыз лмотацәагбы
дсшәа раҳәаны, иара имашына
АЗ-24 ала амашынаныkeletal фры-
итдейт.

Гәынба-Ақалъба Таразия Ос-
ан-ипқа ағны данааи, лааңсара
ныпшуан. Ағны ираңәағны ауаа
зыпшын. Ачеиңзыка рхиан. Ил-
ыпшызгы, илыңызгы, дааз-
азгы уахъ инаңхъан. Еизаз аны-
әаф дырнықөн. Лара лхы-лұғы
хаччо, ус лхәеит: - Шыңа сың-
ыргы, аңсы сыйхъззам. Сөтахъа
асыгзеит. Шыапыла Еышыра «Анхәа
ыбз» санынахыс, «Ажәеиңшыаа ра-
зәа» сұхандаз ҳәа сақалеит. Даеа
жыапқәак сыйдоушәа, сласкәантраза
хъяқа сұйнасхеит. Аңсуаа ҳақыы-
зазаалакгы Анцәа дұаңуп, дұаң-
зауеит. Уи ишъапқра ҳалшозароуп,
тәра ұғозароуп...

- Сан, - ихәеит Лиосик Уаҳанд-да, - Владислав Григори-ица иөынеира лассы-лассы алаңажәара дахзамызт. Уи инартбааны иаҳ-еитазхәаз илыцыз, усқан жәаф тықәса нағзаны изхымтыңыз Астана лоуп. Владислав Григори-ица дрыңны амашына ақынза ылбааит, дрықәнныхәеит, итабуп қабтаз азы ҳәа, длеихырхәаны мاشына дтаиртәеит. Дызтатәаз машына архәара иавалаанза дгыданы дыңшын. Усқан Владислав Григори-ица санғы, лмота Астанагы аңсуа бирақ зныз асаатқәа замтас иритейт. Уртрыдагы иара аңхъа икәгылаз аңсуа бирақи танислав Лакоба ишәкәи «Аңсы атоурыхи» инапы антсаны гәа-

аршәагас ирзаанижыт. Сан лың-
сы ахынзатаз, лара лзы уи зегъы
реихәз ҳамтәны иқан. Иахъа
П. Дбар ихъз зху Аңсны жәлар
цыынцүтәйлатә Ахъянтқарратә мұ-
иен ақны Владислав Григори-ида
ихъз зху ауадағы икоуп.

- Анцә аңа, иашыпкызы, аңа-
хъя зқәзы, изқәзылхызы сан лғызы-
зә раңаан, аибашыра аштыхъ. Урт
егъы рхатарақәа еилкааныры-
лақәыргылар ахәтоуп. Ҳара аңс-
аа зыгера ҳо акықазароуп, ус баша
тәрагара ҳамамкәан адәзы ҳақәхар,
апстазаара башаоит. Анцә Дүзза

напы ҳануп, уи дшаҳылаңшуа
тгера згоит, – ихәеит Лиосик Уаҳайд-
па.

Апсны алахъынта аман, избанзар ибашъра ианалага ҳацхъагыла Арзынба Владислав Григори-ица дын-эахшаны ар дырцызент. Уи изы жәеқәак сұәар стахуп. Владислав жәлар зегызы бзия еиңырбоз фыр-атоуп. Избанзар ижәлар рус ө-напык ла изкыз, ихъамтыйз, згәабзиарагы ыпстазаарагы ақәызтаз иоуп. Иара асовет аамтазы Москва Иреихауз сессиағы данықәгыла инаркны, жәлар ргәбылра идлеит, инықәаға куа иалагеит. Иара убас, дымшә-мырхә иқәгылара, апсуаа ҳхы штаххыртә ҳҗанатцент. Владислав тахъя иқәгыларақә ҳанрыхәапшуа, ғәапшыларала иаабоит ихъылтуаз ңхарра ажәлар ишрылатцәоз. Иара тахъя иҳамоу агәбылра есааира ииҳагы итбаахоит, избанзар ихъығи дырреи рыбзоурала аибашъра алигейт. Ҳәахәы ахәара гәыкала, сицқала дашаштыз хбартан. Ҳажә-ар зегызы бзия дзеиңырбоз убризоуп. Иус ҳмырзыр, иацахттар ҳта-ытқәкъазар, азәйкны ҳқаларазы ичыс икоу, апрезидент инаиркны ңхасы икъинза, ажәлар рус апхъа трылатеуп, ажәлар рзы ааңсара тахуп. Араионқәа рхадаақәа ина-ыркны рыхжәлар ишырзенгъхәа ихәицны, ршығаға еиҳыргароуп. Қала-тахыла акәымкәан, изылшо, дырра ыкоу рхы дадырхәароуп, урт жәлар ирылагылазароуп... Убасқан уп азәйкны ҳанықало, зышыата ту ашыатагы анығәәхо, азәгызы танизмыртцысуа. Сара исхаштзом, - ҳәеит Лиосик Ақалъба, - Владислав Арзынба депутаттес даналырхуаз вагылаз Шамба Тарас иажақәа:

«...Саргыы сакэым, дааэзәгъылакәым, Аңсны тызго, ҳәвәхәй еитаз-әо Владислав иоуп. Убри шәйбҗыы шәтә!..» Абас ҳаизхәыцны, ҳаизы-ырғыны ҳдәажәалар, ҳапсуарагы иқәхархонит, ағаргыы ағырпышы бзия ахтойт. Ахәынцәә еигәрыдымтәа-акәан, аамсташәала ҳаицәажәаны, арбан усзаалак амса икәттатәуп. Нұзымызбуа ус ықазам, убри азы изызырғеи аихатғылареи ата-уп. Мәғәттагас Владислав Арзын-а ифыттақәа, иқәгыларақәа, иаап-шарақәа хрықәнныңәар, дызөыз иус агзахоит.

Рита ПАЦИА

РУШДИ АБАЗА

речь идет об одном из самых известных, популярных актеров, не только египетского, но и всего арабского кино.

Он был очень популярен. Его общепризнанно называют одним из самых красивых актеров арабского кино и вообще, кино Востока.

Рушди родился 3 августа 1926 г. в Эль-Мансура, в Египте. За 32 года творческой деятельности Рушди снялся в более 100 фильмах, которые давно стали классикой египетского, арабского кино: «Долина фараонов» (реж. Р. Пирош, 1951), «Мужчина в нашем доме» (реж. Г. Баракат, 1961), «Жена № 13» (реж Ф. Абдулвахаб, 1962), «Слишком юная для любви» (реж. Н. Мостафа, 1966), «Ночь без утра» (реж. С. Абусейф), «Завтра-нет» (или «Неспящие», реж. С. Абусейф, 1957), «Джамиля» (реж. Ю. Шахин, 1958), «Борьба на Ниле» (реж. А. Салем, 1959), «Требую решения!» (реж. С. Марзук, 1975) и мн. др.

Как известно многие потомки адыго-абхазского народа в разные исторические эпохи по самым разным причинам оказались разбросаны(ми) по странам и континентам. В каждом конкретном случае была своя история того. Одни были потомками махаджиров - жертвами трагических событий Русско-Кавказской войны. Другие - потомками мамлюков. Было еще множество самых разных случаев, когда скажем, выкраденного на побережье ребенка продавали кому-то. Помните, как это было, скажем, в случае с Хайраддином Ат-Туниси и другими.

Жизненные ситуации на чужбине тоже складывались по-разному. Спустя годы порой не всегда удавалось в точности сохранить свою фамилию, но принадлежность к своему народу они помнили и с большим трепетом, теплотой сохраняли десятки поколений.

Многие наши соотечественники будучи весьма талантливыми становились значимыми людьми в разных профессиях, достигали больших высот на государственной службе. Таковым оказался род Абаза в Египте.

Не буду подробно останавливаться на месте и значении рода Абаза в истории Египта. Это отдельный разговор. Замечу лишь, что это один из самых уважаемых и влиятельных семейных кланов страны и расскажу только об одном представителе этого рода - Рушди Абаза.

Если вы назовете это имя в Египте, Иордании, Ливане других восточных странах, то люди и старшего поколения и молодёжь, как правило, воскликнут:

- О, Рушди Абаза!

Причем, непременно с добрым улыбкой. Еще бы! Ведь

фильмом «Ангел и дьявол» (или уже «Леона»?!). В кино такое бывает.

Роль Еззата показала грани драматического таланта Рушди. Рассказывают, что, несмотря на постоянную улыбчивость, человеком он был твердого характера. Например, в 1961г. несмотря на настойчивое предложение сняться в роли Шерифа Али-ибн-эль-Хариша у режиссера Дэвида Лина на большом проекте «Лоуренс Аравийский», Рушди отказался. Зато не отказался другой египетский актер Омар Шериф. Благодаря, прежде всего этой роли, сегодня Шерифа знает весь мир. А вот Рушди, что-то в этой роли не устроило...

О нем говорят, что он был избалован любовью зрителей. Пользовался огромным успехом у женщин. Был из тех актеров «на имя которого шел кинозритель». Отсюда и тот факт, что многие годы он неизменно приносил щедрую кассу египетскому кинематографу.

Я как-то спросила впечатления о нем у наших соотечественников из Ливана. Старшие из них рассказали о том, как в 60-70-е гг. они часто и с удовольствием ходили на его фильмы, когда их показывали в Триполи, Бейруте или Эль-Минии.

Они говорили: «Он был не только просто талантлив, но и очень хорошим, добрым человеком. Был весьма темпераментным, веселым от природы. И мы гордились им т.к. знали, что он наш - абаза, черкес».

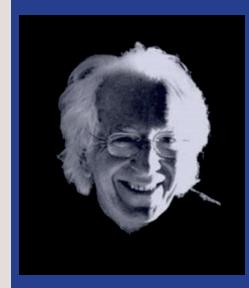
Несмотря на то, что очень много разнообразных, сложных характеров было сыграно им на экране, лучшие роли, безусловно, ждали его впереди, но увы... 27 июля 1980 г. Рушди Абаза не стало. С тех пор прошло уже 44 года, но его имя продолжает жить и оставаться значимым в мире арабского кинематографа занимая свое признанное место.

И самое важное заключается в том, что его продолжают любить не только, знавшее его старшее поколение, но смотрят и ценят новый, молодой зритель.

И действительно, можно видеть целые циклы тв передач-воспоминаний актеров, режиссеров работавших с ним. Ему посвящено немало страниц в социальных сетях. Его помнят, копируют, с ним сравнивают, продолжая восхищаться:

- О, Рушди Абаза!

Гүзөлт Четин Онер (1943-2016)
Тыркәтәйла Каисери ақалақ
ағы дешт. Шытала әкабар-
доуп. Тыркәтәйла иеңшүрдүруа
ашәкәйәфес-апоет ишәкәрә 14,
тыркәшалада акынхы рбахъеит.

АБЫЗШӘАҚӘА

Оржан Алласлан иғәлалашәаралы

Абызшәақәа зегбырыла сыйцәажәозар стахын
Аңсабара иқәү абызшәақәа зегбыры.

Латиншәала иқазар стахын ажәенираалақәа.

Аңызм байзшәала алакәа;
Италиан байзшәала операқәа, ариақәа;
Аңцәа иахь аныхәарақәа араб байзшәала...

Ашәақәа тыркәшәала, кәйирдшәала, алаз байзшәала
исхәарын,

Аңыз архәаны семаҳ қасттарын.

Атеатрқәа англыз байзшәала,
Асахъақәа фламан қыцәла
Ағырақәа китай байзшәала.

Амыткәмақәа португал байзшәала
Акәашарақәа аиспан, абаск, ачерькес байзшәала.

Асимфониақәа алеимс,
Ағагыларақәа Мексика,
Абзиабарағы афранцыз байзшәала.

Агарашәақәа индус байзшәала.

Аишәачарақәа, бырзен байзшәала хымпада
Ажәабжықәа – урысшәала.

Иапон байзшәала ацеремониақәа
Иелиаңыцо афатәқәа
Алотосқәа, азышәткәа, абырғынқәа...

Атынчра;
Фың ииз ашқа
Ан лкыкаш иғымхо
Даңгәирғөйт аңсабара.

Алахъеиқәца, аурия байзшәала
Ачхара – ғымтрана...

Апса, зегбыры рхатәе байзшәала;
Аполиақ, ақелт, ашәамахь байзшәала...

Абызшәақәа зегбыры здыруа заттыы,
Зегь дараоруп исхәзомызт ахызрашәақәа.

Насгы
Абызшәақәа зегбыры ркынгы,
Адинхатцарапа зегбыры ркынгы,
Мап рцәыскуан аибашьрақәа.

Сөң акуеит ахәыцқәа рыпсыбағ анызбо,

Агәйргагы нхом, ауағышәарагы, ақазарагы,
Иаххысқыуогы,
Иахдеңпшхогы
Жәларык ңсит ҳәа ишхазоуп,
Мышкыны, рбызшәа аныңсы.

АХАТӘҮ БЫЗШӘА

Даңазнык сыйқенагалазтгы адуни
Зегбыры аханате срылагарын.
Сақәшәарын аңсабара шыаға-шыағала
«Иңсиз абызшәақәа» сыйшашарын.
Ашьхақәеи ахрақәеи иңсақын иргәйлоу
Ажәйтә ажәақәа еидыскыларын.

Сыхдағы ашәақәа еиңш «ҳа»
Сыххэ Симургә,
Фениксгы сыйжела.
Ажәданахь слашарын;
Ерцах ақәацә снақтәеаны,
Сыңышә еита сахылтырын.

Амбаңғағыс дсоурын
Нарт Сасрықәа.
Арашыгы, мәғанызас исзықаларын.

Сыңда Амшын Еиқәа, Адгылбжъаратәи амшын,
Азиасқәа Диңле, Фырат.
Атлантида,
Му, итабғазаз.

Срыштапарын сдаң-паշә, схылтыштыра
Саххатәиниз
Насгы
Сызустан.

Ахатцәа сқәақәа иқәтәнди, исгәйтаскын Ахъеттәа,
Изый Аңсалтырғы,
Апшығырагы,
Ажәйтәғырагы,
Синантәи ашьхағы Мысагы,
Аңъар иадырқацаалаз Иасагы.

Адамығақәа,
Асалғырақәа,
Атазғыра хәыцқәа...
Нас,
Табула Расагы!

Африкантәи, саниасуаз Азиақа.
Месопотамиа сыйсы ааитаскын
Аарат ашьхағы, Ныхә сиқәшәарын.

Вавилон азахаатрақәары
Ашьеңш иқапшыза ағы зәкәрын,
Ишьа ашьтақәа збарын Кайн.
Мысрата сөң сыйшхәа асырбaryн,
Нил азиас ақны Фараонцәа сырттаарын сасра:
Сирис, Осирис, Ра!

Абжықәа рсахъақәа аныстырын атзамцқәа.
Соль, Фа, Ми, Ре, До, Си, Лъя.

Насгы иғышу аххәақәа атыхымтақәа рзы,
Ахқәак, ақвадрат, ағъеж...

Зұбы шықәсқәа зхытцуа ҳдамыға
Иаасырхарын атоурых ағәағы.

Ех, исцәызху ажәак сыйшашаазтгы,
Иңытларын аиқәхәалақәа сбызшәағы.

Уажәы иагыа зурғы
Иагыа қасттарын
Ибашоуп!

Саңатәымхеит уажәшьта схағра
Ауағы ихатәи бызшәа иматәа ақәаап.

Ғымтрана исцәызит сара сбызшәа.
Атәым бызшәақәа ркынте исшәистеент
ажәақәа.

Уажәы сара,
Фынғажәа уаташ змоу ханк ағы
Фынғажәа қәйрәш змоу хызак соуп.

Уажәы сара,
Араб бызшәа еильзкаау,
Латинла дығны, тыркәшәала иңәажәо
мартақ:

Схатәи бызшәа зхаштны,
Атәым бызшәақәа ирымтыхырхәо соуп.

Исанажы сара саб,
Исанажы, сыйсадғыл!
Захәуак иеңш сыйнымхозарын,
Азах бызшәала схәыцеит, уажәшьта.

Схатәи бызшәа сыйқәыштца сара,
Схатәи бызшәа сыйқәшшыршә!
Сқынтаузуп,
Сыххташуеит.

Аитагағ Оқтапи ЧКОТУА

АШӘКӘ ӨҮЦҚӘА

АПХЬАЖӘА

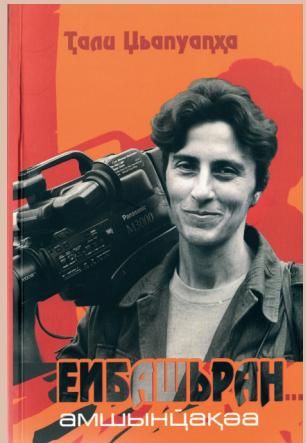
Аңсаттаа аинститут ахыт-
Ахыртаттаа аңашакны 1992-
1993 шш рызтәи Аңсны Аңынғытәй-
латә еибашьраан иқастаң абаң амшын-
тақәа ақыпхы разырхиара ахәтоуп ҳәа
иззыпхазан. Аматериал аус адулара
саналага, избейт акомментариқәа эта-
тәү антамтақәа шмацым.

Иахынзазалшоз иркәағыны аилы-
ркаагате зхъаршықәа қаңоуп.

Аңсны Аңынғытәйлатә еибашь-
ра ианаалага адырғаене, 1992 ш.
август 15 рзы, ақәылағ днызкылар
игылаз ҳаққынцәа ирыцхраарыц Аңда қаңшы ашқа инеиз аты-
пхыцәа срылан сарғы. Абри амш инаркны, атыхәтәантәи амш
ақынза, срыцанысит ҳайбашыцәа рымфа хъантә. Аха амшынта-
қәа рифра салагеит, ахъватәи аңаңақәаңытә атабиақәа ҳартыга-
ны, Афада Ешыратәи аңсуа школ ахыбрах ҳаниарга, октиабр
11 рзы. Усқан, аибашьра иалагеижүтеи ғымызка тұан. Уинахыс,
аамтак анаасоуаз, блокнотс иқастаң атетрад цәаҳәақәак
аныстон. Еиҳарал ажәыларақәа рыбжъара ақәын санығуаз,
ахәыщхеи ағыхеи аамтак аңсымаз. Уажәоуп ианеильтысауда
хтоурыхттааңа рзы иахьа шақа ихәртаз, дара ажәыларақәа
анцоз, урт ирылахәыз иахъеи уахеи ирхыргоз ақыаад ахь аиагара
рылшазтгы. Аха усқан, ажәыларақәа раан, сара сгәаанагарақәа
рыға ағәи сыммамызт. Зны сымч азхомызт, зны уи ахь ҳамамызт. Нас, март 13 инаркны,
авидеокамера соуны атыхра саналага нахыс, итысхуаз аибашьцәа
рғәаанагарақәа ртағреи реіқәырхареи иргон сымчқәа зегбыры.
Иахъеи уахеи саңғәара иқаз Марина Барыңыцхана еснагы амшынта
бығалароуп ҳәа дышсыцыхозгы, ианысығуази ианысмығуази
еиқаран. Исығуазгы даара икәеңзан. Ажәакала, уажә схъапшы
иғу санахәәпшүа, избийт шақа имауы сымшынтақәа иргәйлоу
информация. Аха маңзак иадамзарғы, арт иуадағыз амзақәа
ирыдхәалоу ганқәак, гәлақаңаарак қәырыргозар, урт ақыпхы
ақны атып рымазар қалоит ҳәа сгәи иаанагоит.

Амшынтақәа ааныжыуп усқан ишғызтәкәа. Уажәы даәакала
сыйхәәпшүа атагылазаша ықазарғы, азхъарпш ақны изгәс-
тоит, атекст ақны усқан ишғыз иааныжыны.

«Еибашьран... Қышәараамтән» ахъзны, 1992-1993 шш рыз-
тәи ҳайбашьра ашықәсқәа рзы иқастаң абаң амшынтақәа
рахъзаа ақәны иаазырхыау авариант кыңхыын Адунеизегетәи
аңсуа-абаза конгресс итнажыуа ажурнал «Абаза» №2 ақны, 2010
ш. рзы. Аханате арт амшынтақәа рцыргара сыйғыры итамызт.
Атыхәтәантәи ашықәсқәа рзы, ҳайбашьра авидеохроника аус
анадызулоз, аблокнотқәа ирнзы сымшынтақәа акомпиутер ақны
икыпхыны, афлешка итасстает. Зызбахә ҳәоу ажурнал аредактор
Геннади Аламиа итыжымтазы иссызғеиттә даеа материалк абри
афлешка иантаны исстает. Убри аматериал антигоз, дрыпхазаап
уа ианыз амшынтақәағы... Ател дыззасит урт ажурнал рантара
азин истарц. Абас, «машәырла» ицәрттит усқан ари аматериал.
Нас, уи икәағу авариант еиңкыпхыын 2016 шықәсазы Альманах
«Абиқарақәа реіқәөйтре» № 1 ақны.

№1, 2025

АПСНЫ АКУЛЬТУРА АМИНИСТРРА А҃ЫЖЬЫМТА
Итыңеит 1979 шықеса раахыс

ИАНҚЕОУ

«Абри соуп сара».....	1
Нонна ЦЫИНЦЫАЛПХА	
Апстазаара ипнашәаз.....	2
Вахтанг Аңҗазоу	
Ҳажәлар ргәисра иацу.....	3
Анатоли АГӘХАА	
Даеа бжык, мап, иалафашьом уи ибжы!.....	4
Адыга бызшәе асыреи рымш.....	6
Анатоли ЛАГӘЛАА	
Амаакырақәа сыман есымша.....	7
Инна Ҳацымтәа	
Ажәенираалақәа	11
Ельвира АРСАЛИАПХА	
Апсуа сахъатыхы Гарри Дочиа ирәиаразы ажәақәа.....	12
Нонна ҖХӘАЗПХА	
Атоурых аҳаракырахь.....	16
Гугуца ЦЫЫКЫРПХА	
«Сөатахъя насыгзейт...».....	18
Рита ПАЦИА	
Рушди Абаза.....	20
Гүзөлт Четин Онер	
Ажәенираалақәа	22
Тали ЦЫАПУАПХА	
Апхъажәа	23

Аңәа иану асахъақәа, аҧыхымтәқәа:

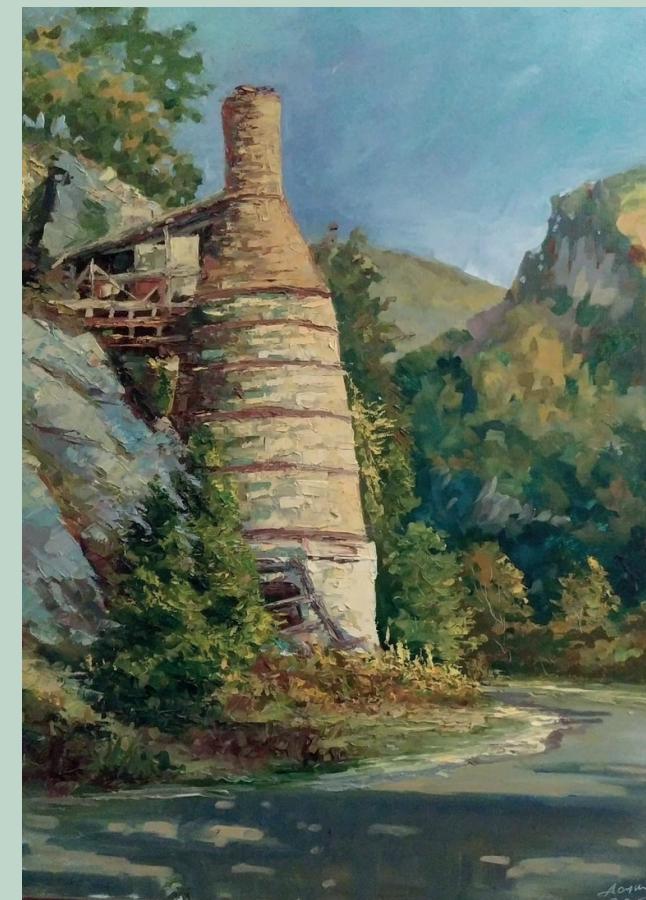
Актәи адакъағы – Тали Цыапуаңча.
Афбатәи адакъағы – Геннади Аламиа. Марттәи ажәилара.
Ахәтәи адакъағы – Атоурых ашәыгәа. Гарри Дочиа итыхымтәқәа.
Апшыбатәи адакъағы – Азыргара.

Аредактор хада Геннади АЛАМИА
Аредактор хада ихатыпсағ Гәйнда Азынпхә
Асахъаркыратә редактор Гарри ДОЧИА
Акорректор Нонна ҖХӘАЗПХА
Амаӡаныкәғас-акыпхъысы Арифа АКӘСПХА
Компьютерла аикәыршәағ Анжела КЬЕТИАПХА
Аусеиғекағ Диана АГӘМААПХА

Шықесыкхъ пшынта итыңда анаукатә-популиартә,
ақазаратааратә журнал саҳъарк.
Ежеквартальный, научно-популярный, искусствоведческий, иллюстрированный журнал.
Ақалакъ Ақәа, Ажәанба имфа, ағны 9. Ател.: +7840 226 00 72.
Город Сухум, улица Званба, дом 9. Тел.: +7840 226 00 72.
Akazara.akazara@yandex.ru

АТОУРЫХ АШӘЫГАҚӘА

ГАРРИ ДОЧИА ИТЫХЫМТӘҚӘА

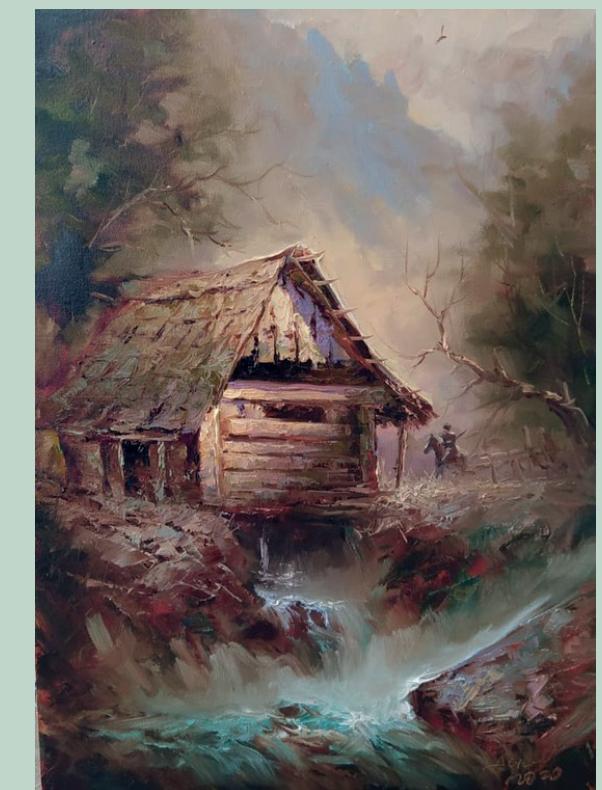
АККЫР БЛЫРТТА

БАСЛАТАЙ АЦХА

МЫҚЕТӘИ АНЫХАБАА

АЖӘЙТӘ ЗЛАГАРА

Иккылхууп АҮН «Акыпхъ ағны» ақны,
ақ. Ақәа, Ешба имфа, 168.

Аформат 60x90 1/8. Иқатә. акыпхъ бұғыц 3.
Атираж 1000. Ағатапқа № 36.

aquafon

aquafon.com

ТАРИФ

Конструктор 2.0

Бери больше,
собирай проще

150#*

от 650 Руб.
мес.

Всегда на волне